

1.2 p. 1/2 p. 4

HISTORISK TIDSKRIFT

FÖR

SKÅNELAND

UTGIFVEN AF

LAURITZ WEIBULL.

BAND 2.

HÄFTE 1-2.

LUND

BERLINGSKA BOKTRYCKERIET

1904.

Ph L.

De senaste årens undersökningar af skånska bygdemål.

Studiet af de skånska bygdemålen är ingalunda af färskaste datum, och redan ganska tidigt har skånskan användts vid poetisk produktion. För sju år sedan slog man emellertid in på en delvis ny väg vid undersökningen af Skånes folkspråk och vid insamlandet af skånsk folktradition, och man har menat, att det måhända kunde intressera denna tidskrifts läsare att få någon kännedom om huru dessa senaste undersökningar bedrifvits, och att i någon mån få lära känna deras resultat.

Innan vi öfvergå härtill, skola vi dock med några ord erinra om de viktigaste äldre undersökningarna af skånska bygdemål och om några samlingar af skånsk folktradition.

Den förste som i tryck egentligen lexikaliskt behandlade skånskan, är H. P. Klinghammer, rådman i Landskrona. Såsom bihang till sina »Minnen från åren 1829—1839» (tryckt i Helsingborg 1841) utgaf han nämligen ett helt litet och föga innehållsrikt »Skånskt dialektlexikon»¹⁾. Vida mera betydande är samme författares i handskrift föreliggande »Ordbok öfver Skånemålet», hvaraf ett exemplar förvaras å Lunds universitetsbibliotek. Det utgör icke mindre än 3676 foliosidor,

---

¹⁾ Redan året förut hade i C. J. L. Almqvists Svensk språklära tredje uppl. (1840) publicerats en af lektor G. Andersson i Lund författad, fjorton sidor lång förteckning öfver skånska ord, hvilken åtföljes af en lista med bornholmska ord och af några anmärkningar om öfverensstämmelser mellan målen i Skåne och på Bornholm (jmf. Rietz' Svenskt dialektlexikon s. III).

och enligt de minutiösa dateringarna å läggen renskrefs det från den 7 februari 1873 till den 22 december 1875¹⁾.

I detta sammanhang hafva vi all anledning att äfven erinra om Johan Ernst Rietz. Ingen forskare bland de äldre generationerna har genom vetenskaplig produktion gjort de svenska dialektstudierna tillnärmelsevis så stora tjänster som han, och då han under större delen af sitt lif tillhörde Skåne och under tiden för sina bygdemålssamlingar var kyrkoherde på skånska landsbygden (i Tygelsjö), så egnade han i sitt omfångsrika »Svenskt dialekt-lexikon» (fullbordadt 1867) särskildt intresse åt de skånska bygdemålen.

Det har emellertid i viss mån hvilat ett oblidt öde öfver Rietz' författarskap. Han var en mångsidig och produktiv skriftställare, men åtskilligt af hans produktion blef hastigt glömdt, och annat har knappast uppskattats efter förtjänst. Under sin elfva-åriga docenttid i Lund (1840—51) offentliggjorde han fem band²⁾ svenska medeltidsskrifter »Scriptores suecici medii ævi». De utgåfvos emellertid i en lång serie af små akademiska disputationer, och detta olämpliga publikationssätt har vållat, att fullständiga exemplar af detta arbete äro ytterligt sällsynta. Dessutom har det gjorts väsentligen öfverflödigt genom Svenska fornskrift-sällskapets noggrannare publikationer af samma handskrifter. Hans stora samlingar till ett fornsvenskt lexikon förvaras å Lunds universitets-bibliotek, men torde knappast någonsin komma att utgifvas, då en mycket förtjänstfull ordbok öfver vårt medeltidsspråk redan närmar sig sin fullbordan.

Rietz' hufvudarbete är emellertid obetingadt hans stora svenska dialekt-lexikon. Med sällspordt samlarenit har han däri dels på grund af egna iakttagelser, dels genom andras hjälp sammanfört ett ofantligt material, hvarför vår tids och kommande tiders språkforskare böra vara honom synnerligen tacksamma. Denna tacksamhet bör vara så mycket större, som utan tvifvel massor af de bygdemålsord, som af

¹⁾ Tyvärr saknas sidorna 501—600 (orden *fästa* till *glugg*).

²⁾ Dock torde titelblad hafva tryckts endast till de tre första banden.

honom på detta sätt bokfördes för en mansålder sedan, numera dött ut. Deras forna användning skulle således för alltid hafva varit förgäten, om ej Rietz räddat dem från glömska.

Naturligtvis är det för vår tids språkforskare en lätt sak att kritisera — och med framgång kritisera — Rietz' stora arbete. Under alla tider skall väl en senare generation kunna framställa berättigad kritik emot en föregående generations vetenskapliga skrifter, men om också Rietz i sitt författarskap hade personliga brister, så äro bristerna i hans vetenskaplighet mera att tillskrifva hans tidsålder än hans personlighet. Man kan sålunda knappast förebrå Rietz, att han icke var fonetiker, eftersom fonetiken var en i vårt land ytterst litet känd vetenskap vid den tid, då han gjorde samlingarna till sin ordbok. I alla händelser måste det betecknas såsom en mycket ledsam glömska, att G. Djurklou i sina »Inledningsord» om äldre svensk dialektforskning i första bandet af Svenska landsmålstidskriften, vår tids hufvudorgan för svensk dialektforskning, icke ens nämner Johan Ernst Rietz' namn.

Från slutet af 1880-talet föreligga två monografier öfver ljudförhållandena i skånska mål. N. Olséni utgaf 1887 »Södra Luggude-målets ljudlära», och två år senare publicerade Gustaf Billing en ljudlära öfver målet i Åsbo, grannhäradet till Luggude. Genom denna senare afhandling har känndomen om nordskånskan tagit ett mycket stort steg framåt. Billings skrift grundar sig nämligen på flerårigt studium af Åsbo-målet, och det synnerligen rikhaltiga materialet har på ett förtjänstfullt sätt blifvit bearbetadt. En visserligen helt kort, men på stor sakkunskap grundad och därför värdefull öfversikt af samtliga skånska bygdemål har af A. Malm meddelats i Nordisk Familjebok (art. Skåne).

Vid insamlande af folktradition torde knappast något svenskt landskap hafva varit mera gifvande än Skåne. Den skånske bonden har utan tvifvel med rätta rykte om sig att vara betänksam och i viss mån konservativ, och med berömvärd konservatism har den skånska landthefolkningen

ända in i våra dagar i troget minne bevarat en rik skatt af från fäderna ärfda sagor och sägner, visor och melodier. Att döma af deras erfarenhet, som under de allra senaste åren sökt insamla dylik folktradition, synes den dock numera, åtminstone i många trakter, vara i utdöende. Desto mera tillfredsställande är det därför att, särskildt under 1880-talet, rika skördar af skånsk folktradition blifvit inbärgade.

I första rummet bör såsom samlare Eva Wigström nämnas. Uppfostrad på skånska landsbygden, kände hon i grund den skånska allmogens lynne och seder, och få hafva som hon förstått att från vissångerskan eller sagoberättaren locka fram deras gamla skatter. Hennes rika samlingar föreligga i åtskilliga skrifter, bland hvilka följande må nämnas: två band Folkdiktning¹⁾ (1880 och 1881); »Skånska visor, sagor och sägner» (1880), »Sagor ock äfventyr, upptecknade i Skåne» (1884). Af yngre datum är Eva Wigströms ännu under utgifning varande arbete »Folktro och sägner» (1898 ff., dels från Skåne, dels från andra landskap).

1880-talet tillhör äfven den af Skånska landsmålsföreningen utgifna intressanta publikationen »Teckningar och toner ur skånska allmogens lif» (1889), hvilken — såsom titeln delvis angifver — meddelar icke blott på bygdemål upptecknade sagor och sägner, utan äfven folklifsskildringar och visor med melodier. Texten har upptecknats eller författats af biblioteksamanuensen A. Malm, studenterna Per Larsson och Lars Nyrup, redaktör Henrik Wranér m. fl., under det att melodierna samlats af den grundlige kännaren af svensk folkmusik, stadsnotarien Nils Andersson i Lund, delvis understödd af Per Larsson. Andersson har äfven för ett tiotal år sedan börjat utgifva en större samling »Skånska melodier, musik ock danser» (1895).

I detta sammanhang må ock erinras om den lilla samling af skånska och blekingska visor, som Martin Weibull

¹⁾ »Folkdiktning, visor, sägner, gåtor, ordspråk, ringdansar, lekar och barnrim, samlad och upptecknad i Skåne» (1880) samt »Andra samlingen. Folkdiktning, visor, folktro, sägner och en svartkonstbok, samlad och upptecknad i Skåne» (1881).

publicerat i »Samlingar till Skånes historia» (1871). Åtskilliga af dessa förskrifva sig från 1700-talet, och bland dem utgöra de flesta lyckönskingsverser vid gradual-disputationer, vid hvilka historikern professor Sven Bring (Lagerbring) presiderade. Äldst af dessa är en på Göinge-mål, af »oin Bra Willbattinga Here» författad »Önske-skreuff Te... Här Monsiör Pehr Lovén» vid hans försvar af afhandlingen »De Gothungia» (Göinge-Härad. 1745). På väsentligen samma dialekt äro de af den glade och kvicke lagmannen i Lund Adam Jordan Kröger (»Gynge-Jeppa») författade visorna och verserna — samme man, om hvilken hans yngre vän Esaias Tegnér en gång i ett muntert lag skref följande skämtsamma *bouts rimés*:

Att rim är orimligt, det finner nog jag,
 Nu då jag skall rimma på *Kröger*.
 Till venster han borde på domedag,
 Men rimmet drar honom till *höger*.

I senare tid har skånskan ganska ofta användts i folk-lifsskildringar. Publikationen »Teckningar och Toner» har redan nämnts. Jag erinrar för öfrigt blott om Henrik Wrånér's omtyckta berättelser på sydsånska (Simrishamnstraktens allmogemål) såsom »Stuesnack och stätteslams» (1884), »Gårafolk och husmän» (1885) samt om Per Weiland's »Göingen» (1887), som skrivits på västra Göinge härads mål.

*
*
*

Under det att således åtskilliga under 1800-talets senare decennier gjorda samlingar till Skånes bygdemål och af skånsk folktradition blifvit offentliggjorda, föreligga ännu en del samlingar från denna tid endast i handskrift. Hit äro särskildt att räkna Skånska landsmålsföreningens äldre upp-teckningar.

Denna landsmålsförening stiftades 1875 af dåvarande studenten, numera kgl. hofpredikanten E. K. Böös och led-des först af honom, sedan under åtskilliga år dels af numera fil. d:r N. Olséni, dels af numera biblioteksamanuensen A.

Malm. Man kom tillsamman å Akademiska Föreningen. För att göra lexikaliska samlingar examinerade ordföranden de närvarande medlemmarna, som merendels representerade flera olika skånska bygdemål, eller ock utforskades, hvilka böjningsformer som af de olika ordklasserna användas i de skilda skånska målen. Vid talrikare besökta möten företogs examinationen äfven af sekreteraren och andra. Allt antecknades noggrannt (med användande af det Sundevall-Lundellska landsmåls-alfabetet) å lappar — ett ord å hvarje lapp. Åtskilliga medlemmar samlade vid besök i hembygden dialektberättelser, folkvisor, ordspråk och dylikt. Detta meddelades vid sammankomsterna, och allt införlifvades med föreningens samling.

Från denna äldre tid föreligga rätt betydliga ännu outgifna uppteckningar af folktradition, och omkring 6,000 ordlappar. En del af de äldre samlingarna hafva såsom nämndt redan publicerats i »Teckningar och Toner» (1889), dessutom i mindre utsträckning i Landsmålstidskriften. I detta sammanhang må äfven nämnas, att i Filologiska seminariets i Lund bibliotek förvaras tre handskrifna afhandlingar öfver Vemmenhögsmålet af A. Malm, och att han i 5,000 ordlappar eger ett icke obetydligt förarbete till en ordbok öfver samma mål.

Trots det lifliga intresse, som landsmålsföreningen under 1870- och 1880-talen väckte för bygdemål och folktradition, voro dock vissa svårigheter förbundna med dess organisation, särskildt den, att de olika bygdernas mål vid sammankomsterna ofta voro mycket ojämnt representerade — från vissa bygder funnos kanske flera representanter, från andra bygder kanske ingen.

Från år 1897 har Skånska landsmålsföreningen slagit in på en till god del ny väg.

Nämnda år beviljade de »Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening» ett anslag (300 kr.) åt biblioteks-amanuensen A. Malm för att på ort och ställe undersöka det ålderdomliga och intressanta målet i Östra Göinge härad (särskildt i Örkened).

Samtidigt uppgjordes en plan att till skilda härad ut-sända studenter med uppdrag att undersöka hvar och en sitt mindre område. I väsentlig öfverensstämmelse med en af professor Axel Erdmann för undersökningar af Upplands folkmål följd princip har man förfarit på följande sätt.

Studenter (stundom kandidater eller licentiater) hafva under en förberedande handledning i fonetik öfvats i att använda landsmålsalfabetet samt i att iakttaga och beteckna svenskans olika accenter. När — såsom stundom varit fallet — mera mognade män haft godheten egna sig åt undersökningarna, hafva dock dessa förberedande åtgärder varit obehöfliga eller betydligt inskränkts. Försedda med listor öfver talrika ord, som ansetts typiska för de skånska målens ljud- och accent-förhållanden¹⁾, hafva undersökarna sändts åt olika håll. Hvar och en har fått i uppdrag att i språkligt afseende undersöka ett härad eller en del af ett härad. Merendels hafva undersökarna straxt begifvit sig till någon centralt liggande del af häradet för att något orientera sig i dialekten. Sedan detta skett, hafva de förflyttat sig till socknar i häradets utkanter och hafva på så sätt kunnat iakttaga, i hvad mån olikheter i målet finnas i de skilda trakterna. Gränserna för de olika språkföreteelserna (ljudlagarna, böjningsformerna etc.) både mellan skilda härad och inom olika delar af samma härad hafva senare exaktare konstaterats. En så stor mängd bygdemåls-ord som möjligt har insamlats, hvarvid hvarje ord antecknats å sin lapp, helst med anförande af en fras, hvori ordet användes. Person- och ortnamn hafva ingalunda fått glömmas. Med ledning af de medsända listorna öfver typiska ord hafva undersökarna nedskrifvit häften, där dessa karakteristiska ord återgifvits på målet. Sedan ett område granskats, har undersökaren skyldighet att inlämna en kortfattad öfversikt af de för områdets bygdemål karakteristiska dragen (särskildt hvad ljud- och formlära angår).

¹⁾ Delvis har äfven en af J. A. Lundell upprättad typordlista användts, hvilken dock ej utarbetats med särskild hänsyn till skånskan.

Undersökningarna hafva organiserats af biblioteks-amanuensen A. Malm och af mig.

Enligt denna plan eller i väsentlig öfverensstämmelse med denna plan hafva målen i de flesta skånska härad blifvit granskade. Jag anför nedan, huru undersökningen af de skilda trakterna blifvit fördelad på olika personer, och huru stort antal ord som (enligt mig af biblioteks-aman. Malm gifvet meddelande) upptecknats i hvarje härad. Vid bedömandet af denna öfversikt bör man naturligtvis ej glömma, att på grund af åtskilliga omständigheter ingalunda alltid lika lång undersökningstid kunnat eller ens bort egnas åt geografiskt någorlunda jämnstora områden, hvarför antalet insamlade ord från skilda trakter äfven proportionsvis stundom är ganska olika.

Målet i Skånes sydvästligaste härad, Skytts, har undersökts af fil. licentiaten Emil Sommarin, och han har därifrån upptecknat 6,000 ord. Dessutom har han i sin licentiat-afhandling beskrifvit och utredt en del af målets ljudlära. Såsom redan nämnt, hade för åtskilliga år sedan grannmålet i Vemmenhögs härad omsorgsfullt studerats af biblioteks-amanuensen A. Malm, och Vemmenhögsålet har därför icke nu å nyo undersökts. I det öster om Vemmenhög liggande Ljunits härad har studenten Per Larsson gjort mycket omfattningrika samlingar. Sedan barndomen är han fullt förtrogen med målet, och han har dels under sin uppväxt, dels under sin manna-ålder — han är nämligen sedan åtskilliga år bosatt i sin födelsebygd — haft ett utmärkt tillfälle att lära känna allmogens seder och uppfattning äfvensom dialektens benämningar på många redskap och många begrepp, hvilka lätt undgå ens uppmärksamhet, om man blott under kortare tid besöker en bygd. Frukten af hans undersökningar af målet föreligger i en samling af 22,339 ord (af hvilka dock många äro sammansättningar). Samme flitige samlare har granskat målen i sydöstligaste Skåne, och därvid från Herrestads härad upptecknat 2,000, från Ingelstads och Järrestads härad 3,400 ord. Vidare har han besökt kusthäraderna i östra Skåne: Albo (3,100 ord) och Gärs (4,800 ord).

Äfven målen i de mera centralt liggande trakterna af provinsen hafva blifvit undersökta. Så har herr Per Larsson samlat 4,800 ord från Färs och 1,500 ord från östra delen af Torna härad. I sistnämnda bygd har dessutom fil. kand. Anders Grade insamlat 700 ord. Vidare hafva biblioteks-amanuensen A. Malm och studenten L. Nyrop i gränstrakten mellan Onsjö och Frosta härad (Munkarps socken) upptecknat 4,500 ord, till större delen i början af alfabetet. När denna ordsamling från mellersta Skåne en gång föreligger fullbordad, torde den jämte den nyss nämnda betydliga ordsamlingen från det sydsånska Ljunits härad komma att utgöra en god grundstomme till en skånsk ordbok.

Kustrakten vid Öresund väster om Lund (västra delarna af Torna och Harjagers härader) hafva besökts af fil. licentiaten Einar Svensson Hallbeck, som där antecknat 2,500 ord, och som skrifvit en seminarie-uppsats om dialekten. Principiellt hafva Luggude-målet i västra Skåne och Åsbo-målet i norra Skåne nu icke undersökts, eftersom de redan varit föremål för monografier.

I nord-Skåne har Bjäre härad däremot besökts af herr Per Larsson (5,000 ord), Västra Göinge härad af fil. kandidaten Ebbe Tuneld (2,000 ord) och docenten Martin P:son Nilsson (1,300 ord), hvilken senare äfven gjort kortare studieresor i Östra Göinge. Såsom redan förut nämnts, har bygdemålet i detta härad (Örkeneds socken) äfven undersökts af biblioteks-amanuensen Malm. Slutligen har målet i Villand, gränshäradet till Blekinge, studerats af herr L. Nyrop (2,300 ord) och af herr Per Larsson (3,000 ord).

Häraf framgår således, att de på denna väg hopbragta samlingarna för närvarande uppgå till omkring 69,000 ordlappar. Om skånska landsmålsföreningens gamla ordsamling och biblioteks-amanuensen Malms samlingar från Vemmenhögs och Östra Göinge härader medräknas, stiger antalet ordlappar till omkring 83,000. Till samlingarna höra dessutom de förut omtalade sammanställningarna af typord för målen samt öfversikterna öfver åtskilliga dialekter.

terna af A. Malm, G. Billing och N. Olséni, skall jag söka i populär form lämna några korta antydningar om i hvilka afseenden vår kännedom om de skånska bygdemålen ljudförhållanden utvidgats genom de senaste årens undersökningar. Exemplen äro valda delvis med hänsyn till lättfattligheten för den icke särskildt språkligt intresserade.

Sedan det en gång öfver hela Norden talade gemensamma språket klyfts i skilda dialekter, hafva svenskan och danskan i åtskilligt haft en likartad utveckling. I åtskilliga afseenden hafva de däremot gått hvar och en sin egen väg. Af dessa två systerspråk är svenskan obetingadt det ålderdomligare, danskan det yngre, det — om man så vill uttrycka förhållandet — längre utvecklade. Så t. ex. när det på svenska heter *baka kakor*, på danska däremot *bage kager*, har vårt språk bibehållit det äldre *k*-ljudet, som i danskan öfvergått först till *g*-ljud och sedan vidare till motsvarande frikativa ljud (som finnes äfven i tyska *tage* etc.). Men dessutom kvarstå de gamla ändelsevokalerna *a* och *o* i de svenska orden, under det dessa fullare vokaler i danskan reducerats till ett föga klangrikt *e*-ljud.

Skåne-målet intager en mellanställning mellan de två riksspråken. Det har liksom danska riksspråket icke längre kvar de gamla *k*-, *t*- och *p*-ljuden omedelbart efter rotvokalerna, utan det heter *baga* 'baka', *mad* 'mat', *tjöba* 'köpa' (danska *bage*, *mad*, *købe*). Däremot kvarstår i skånskan ändelsevokalen *a* oförsvagad liksom i svenska riksspråket (*baga* 'baka', *tjöba* 'köpa' etc.). Redan under medeltiden intog skånskan en förmedlande ställning mellan danskan väster om Öresund och fornsvenskan.

Med rätta betraktar man emellertid fornskånskan såsom en dansk dialekt, sidoordnad med de två andra forndanska hufvuddialekterna, seländskan och jutländskan. Liksom i dessa försvagades, såsom redan antydt, i fornskånskan de gamla *k*-, *t*- och *p*-ljuden (*baga* 'baka' etc.), en ljudutveckling, som sträckte sig äfven till Halland och västra Blekinge, Lister, som under medeltiden lydde under Skånes landsting. När däremot i danska riksspråket *g*, *d*, *b* i *bage*, *rig* 'rik',

mad, købe vidare försvagades till frikativa ljud (*baye, ri(j)*, *mað* och i dagligt tal *køve*), så har denna utveckling endast delvis försiggått i skånskan. I nord-Skåne kvarstå nämligen *g, d, b* (*baga, rig, mad, tjöba*), under det att i syd-Skåne *b* blifvit till *v* (*tjöva*; så äfven i västra Skåne) och efter mjuk vokal *g* till *dj* eller *j* (*ridj* eller *rij* »rik»).

Äfven fornspråkets frikativa *g*-ljud (fordom användt i sådana ord som nysvenska *mage, väg* etc.) har fått väsentligen likartad utveckling i skånskan och i danska riksspråket. Efter hårda vokaler har det nämligen öfvergått till *v* (*mave*), liksom fallet är i Halland och Småland, efter mjuka vokaler däremot till *j* (*väj*).

Under det att dessa öfverensstämmelser mellan Skånemålet och danskan tillhöra konsonantismen, må såsom en likhet i vokalisationen nämnas, att det i danskan brukade långa 'öppna' *a*-ljudet (i *gade, have* etc.) i stor utsträckning brukas äfven i Skåne, t. ex. *gada* 'gata', *have* 'hage', *lava* 'laga'.

Men fornskånskan var utan jämförelse den ålderdomligaste bland de forndanska dialekterna. Då nu de fornar-tade dragen i fornskånskan väsentligen öfverensstämde med de ålderdomliga dragen hos systerspråket norr om riksgrens-sen, vill detta med andra ord säga, att redan fornskånskan i åtskilligt stod närmre det medeltida språket i Sverige, än fallet var med de andra danska dialekterna.

Här hafva vi framför allt att tänka på ändelsevokalerna. Om man vill karakterisera ett språk eller en dialekt, hör man naturligtvis fästa sig vid sådana egendomligheter, som återfinnas i massor af ord. I jämförelse med dylika karakteristiska stordrag är det af underordnad betydelse, huruvida i språket eller dialekten den eller den ljudlagen tilllämpats, som kunnat öfva inflytande blott på ett fåtal ord. Då ändelsevokalerna naturligtvis användas i språkets alla flerstaviga ord, hafva de en stor betydelse för språkets allmänna typ.

Redan i de äldsta skånska handskrifterna från omkring år 1300 öfverensstämmer bruket af ändelse-vokalerna med

deras användning i vissa samtida svenska urkunder. Så väl i den dåtida skånskan som i den dåtida svenskan förekommer nämligen vokalharmonien.

Enligt vokalharmonien kvarstår den gamla ändelsevokalen *a* efter de flesta rotvokaler, men öfvergår till *æ* efter vissa (*y, æ, ö*), t. ex. *annan* men *föræ* (af äldre *föra*). Emellertid har denna harmonilag för *a:æ* gjort sig gällande endast i vissa skånska bygder och ej afsatt spår i det moderna Skåne-målet. Såsom vi sett, använder nämligen detta, liksom det nysvenska riksspråket, ändelsevokalen *a* oberoende af rotvokalens natur (*föra, bära* o. s. v.).

Det är otvifvelaktigt, att detta är ett gammalt drag hos dialekten, och att ej ändelsevokalen *a* inträngt genom påverkan från svenska riksspråket efter Skånes politiska förening med Sverige. Detta framgår otvetydigt af målet på Bornholm, hvilket i allt väsentligt är en skånsk dialekt. Här har man nämligen liksom i Skåne kvar ändelsevokalen *a* (t. ex. i *gröbba* 'flicka', *niva* 'nypa'), och här kan naturligtvis ingen misstänka svensk påverkan under de senaste århundradena.

Bevarandet af den fulla ändelsevokalen *a* i Skåne-målet beror, liksom i svenska riksspråket, på accentueringen, en faktor, som öfver hufvud spelat en större roll i språkens utveckling än någon annan. Dialekten i Skåne har nämligen alltjämt väsentligen bibehållit fornspråkets accentuering. Enligt denna hvilade och hvilat fortfarande på slutstavelsen af nysvenska ord sådana som *axel* (hjulaxel), *föra, bära* etc. en (om ock svag) biaccent, hvilken däremot saknades och fortfarande saknas i ord af typen *axel* (skuldra), *seger, botten* etc. Emedan dessa senare ord fordom voro enstafviga (*axl, sigr, botn*), sägas de hafva enstafvighets-accentuering. Det är biaccenten på ändelsevokalen *a* i *föra, bära* etc., som bevarat denna såväl i Skåne-målet som i svenska riksspråket.

I danskan väster om Öresund hade man däremot redan under medeltiden förlorat fornspråkets accentuering och i stället antagit den för våra dagars danska så karakteristiska, men för främlingen föga sympatiska »stöt-tonen». Sedan

man med den äldre betoningen förlorat biaccenten på *föra*, *bära* etc., blefvo dessa till *føre*, *bære* etc.

Äfven i användningen af de öfriga ändelsevokalerna harmonierar fornskånskan med språket i vissa fornsvenska bygder (Västergötland). De gamla ändelse-vokalerna *i* och *u* regleras nämligen, också de, af vokalharmonien, så att de kvarstå efter flertalet vokaler, men öfvergå efter vissa [*e, o, ö*] till *e, o*, t. ex. *æftir* 'efter' men *søker* 'söker' (äldre *søkir*), *fathur* (böjd form af 'fader'), men *mothor* (äldre *mothur*, böjd form af 'moder'). I våra dagars skånska hafva emellertid icke blott *i, e*, utan äfven *u, o* i ändelsen sammanfallit i ett *e*-ljud, t. ex. *ätte* 'efter', pluralis *kager* 'kakor', *kane* i uttrycket *slå kane* (äldre *kanu*, böjd kasus af nominativen *kana*) o. s. v. Äfven häri harmonierar språket på Bornholm med Skåne-målet.

Emellertid finnes det *en* trakt af Skåne, där den gamla ändelse-vokalen *a* liksom i danskan försvagats till *e*, nämligen i landskapets sydvästligaste del, Skytts härad. Här uttalas *före* 'föra', *bære* 'bära' o. s. v. Gränserna för detta *e*-mål kunna, tack vare de senaste årens undersökningar, med rätt stor noggrannhet bestämmas. I öster sträcker det sig till Boste fiskläge på Skånes sydkust; därifrån går gränsen öfver Bösarp, till trakten af Svedala, hvarifrån den vänder i västlig riktning mot Öresund. Till *e*-området hör således utom Skytts väsentligen blott någon del af Oxie härad. Äfven i vissa andra afseenden står målet i denna trakt närmre danskan, än fallet är med de öfriga skånska dialekterna. Det karakteriseras enligt Sommarin liksom danskan af mindre käköppning och slappare läppar än den bildade skånska samhällsklassens språk.

Frågan ligger nära, hvarför målet i denna trakt visar större öfverensstämmelse med danskan än de öfriga målen på Skånes västkust. Man hade dock snarast väntat den största likheten hos språken på båda sidorna af Sundet, där detta är smalast, således vid Helsingborg och icke vid Skanör.

Flera omständigheter kunna härvid hafva medverkat, och den geografiska närheten till Seland och Amager har helt visst spelat en roll. Men jag tror dock, att ännu en annan faktor varit väsentligen bestämmande.

Vi böra erinra oss, att det var just i denna bygd, som de stora medeltida marknaderna höllos, hvilka föranleddes af det rika sillfisket vid Skånes kust. Här på landtungan mellan Östersjön och Sundet vid de gamla städerna Falsterbo och Skanör, var det som under fisketiden stora massor af fiskare och skeppare, handtverkare och köpmän sammanströmmade från Danmarks olika delar, och naturligtvis ingalunda minst från det midt emot liggande Seland. Invid Falsterbo och Skanör hade de större Hansestäderna vid Östersjöns södra kust hvar och en sitt *fit*, d. v. s. sitt lagligen begränsade jorområde, där man insaltade den inköpta sillen, hade sina krambodar och dref sin handel, och ännu i våra dagar bär namnet *Fedevången* invid Falsterbo vittnesbörd om dessa den numera oansenliga, men idylliska lilla stadens glansdagar. Under höstmånadernas fisketid sammanträffade här köpmän äfven från mera aflägsna trakter för att göra affärer: tyskar från Reval möttes här med nederländare från Kampen och Harderwyk eller med ännu längre bort boende affärsvänner. Och dessa årliga marknader återkommo icke blott under några tiotal af år, utan fortsattes, om ock under senare tider i blygsammare dimensioner, genom århundraden. Först omkring midten af 1600-talet kunna de anses hafva upphört.

Om ock utlänningarnas språk, särskildt lågtyskan, helt visst flitigt användes vid varu-utbytet, så är det själfklart, att äfven de danska dialekterna, och då naturligtvis till god del seländskan, som mot medeltidens slut spelar en allt större roll, gjorde sig kraftigt gällande.

Det är under dessa förhållanden lätt förklarligt, att den omgifvande landtbefolkningens språk rönte ett icke obetydligt inflytande från de andra danska dialekterna, särskildt seländskan, och att detta inflytande ännu i dag spåras i den försvagade ändelse-vokalen.

I de flesta andra afseenden harmonierar emellertid målet i Skytts härad med de öfriga sydsåkanska dialekterna. Mellan dessa och nord-skånskan finnas däremot betydliga olikheter.

Liksom den skånska naturen är i hög grad skiftande, så är det ock med de skånska dialekterna. I de nordskånska bygderna med sin backiga, stundom bergiga terräng, sina barrskogar och sina småsjöar talas ett språk, som i åtskilligt står småländskan nära, och icke blott naturen, utan också språket harmonierar rätt bra på båda sidor om den forna riksgränsen. Fastän, såsom vi sett, åtskilliga karakteristiska drag äro gemensamma för alla Skånes bygdemål, afvika de syd- och väst-skånska i mycket väsentliga punkter från dem i norra Skåne.

De senaste årens undersökningar hafva bland annat kunnat konstatera, hvar gränserna för åtskilliga nordskånska och sydsåkanska dialektdrag gå, och i stort sedt kan man säga, att genom dessa undersökningar blifvit ådagalagdt att flera af de såsom nordskånska ansedda dialektdragen sträcka sig längre mot söder, än förut var kändt.

Karakteristiskt för nord-Skånes språk är, att det använder åtskilliga diftonger, hvilka i sydsåknskan motsvaras af vanliga (eller blott obetydligt diftongiska) vokaler. Under det att man i syd-Skåne liksom i svenska riksspråket uttalar *gå*, *stå* etc., representeras det långa *å*-ljudet i de nordskånska målen af diftongen *au* (*gau*, *stau* etc.). Samma uttal brukas äfven i Blekinge, Småland och Halland. Inom Skåne har det stor utbredning. Det användes icke blott i det egentliga nord-Skåne (Bjäre, Åsbo, Göinge och Villands härad), utan sträcker sig vida längre mot söder och brukas t. o. m. i västra delen af Torna härad (väster om Lund) vid Öresund, i Gudmundtorp söder om Ringsjön, i norra delen af Färs¹⁾ härad äfven som i Gärs härad.

¹⁾ Med norra delen af Färs härad (= nord-Färs) menas här och nedan Fränninge, Västerstad, Östraby och Långaröd.

Ett ganska betydligt område har äfven den diftong, eller rättare, de diftonger, till hvilka det långa $\bar{e}$ -ljudet i sydskånska (och rikssvenska) *se, sten, gren* etc. utvecklats. Gränsen åt söder för diftngområdet går i detta fall mellan Gärs och Albo härader, mellan nord-Färs och mellan-Färs, vidare västerut ungefär öfver Ringsjön; i Luggude härad är diftongen (*ai*) stadd i utdöende, men användes dock af äldre personer, särskildt i norra delen af häradet.

Emellertid motsvaras, såsom nämndt, e -ljudet i *se, sten* etc. i skilda trakter af olika diftonger. Så uttalas i stora trakter af diftong-området *stain* etc.¹⁾ I norra Gärs, Villands och Östra Göinge äfvensom i vissa i öster belägna socknar²⁾ af Västra Göinge härad har man *stoin* etc. I sydvästra delen af Västra Göinge³⁾ däremot *stāin* etc., under det att *eu*-diftongen (*steun* etc.) råder i norra delen⁴⁾ af samma härad.

Då diftong (*ai*, i vissa bygder *äi*, *oi*) i dylika ord användes äfven i betydliga delar af Småland, Halland och Västergötland, och då flertalet hithörande ord hade diftong äfven i fornspråket (jmf. isländska *steinn, bein* etc.), så skulle man kunna misstänka, att de moderna målen här bevarat ett gammalt drag, som gått förloradt i litteraturspråket. Att detta dock ej är fallet, lära oss sådana ord som t. ex. *sai*, 'se', *trai* 'tre'. Dessa hade i fornspråket icke diftong, utan hette *sē* [*sēa*], *thrē* [*thrīr*]. De visa således, att först *steinn* och öfriga ord med den gamla diftongen *ei* blifvit till *stēn* etc., och att senare $\bar{e}$ såväl i *stēn* som i *sē*, *trē* utvecklats till *ai* [*stain*, *sai*, *trai*]. Att emellertid diftongerna i *stain*, *stoin* etc. liksom i *gau* 'gå', *stau* 'stå' redan användts af åtskilliga generationer, inser man t. ex. af en i Sven Brings (Lager-

1) Detta är fallet i Bjäre, Åsbo, Luggude, Onsjö, Frosta och södra Gärs härad.

2) Norra Sandby, Gumlösa, Sörby, Ignaberga, Vinslöf.

3) Brönnesta, Matteröd, Finja, Väst-Torup, Röke och äfven Tjörnarp.

4) Stoby, Vankifva, Hörja, Farstorp, Norra Åkarp, Vittsjö. Om förhållandena i Verum och Visseltofta straxt nedan.

brings) och Pehr Lovéns disputation »De Gothungia» (år 1745) anförd 'gammal cantilena':

Der dansar oin Gyng pau Gedinge Bro
Må lappada Hoser au preckada Sko,
Oin Gyng oin Gierbo¹⁾.

Åtminstone för hundra femtio år sedan uttalade man således i Göinge härad *pau* 'på', *oin* 'en'. Men *oi*-diftongen var icke håller då enrådande i hela Göinge-bygden, ty samma arbete meddelar, att t. ex. *led* hette ej blott *loi*, utan (liksom ännu i flera trakter af Västra Göinge) också *leu*, och att *rida i kapp* kallades *ri/d)a skoie* eller *ri/d)a skeue*. Detta *skoie*, *skeue*, äldre *skede*, återfinnes i det i åtskilliga Göta-landskap brukade ordet *Staffans-skee*, som angifver den fordom på Staffans-dagen (annandag jul) brukliga kappkörningen på hemvägen från kyrkan, och redan fornisländskan brukade ett beslätadt uttryck *riða hesti á skeið* d. v. s. med stark fart.

Man har emellertid icke blott (åtminstone i väsentliga drag) konstaterat gränserna för de olika diftongernas områden, utan docenten Nilsson och kand. Tuneld hafva äfven gjort den intressanta iakttagelsen, att i östra delen af Verums socken och i Visseltofta socken *eu*-diftongen i den senaste generationens språk fått vika för den i grannbygderna sedan gammalt använda *oi*-diftongen (i ord sådana som *soi* 'se', *stoin* 'sten' etc.). Enligt en uppgift på ort och ställe skulle denna språkförändring i Verum sammanhånga därmed, att åborna i vissa byar af denna socken för längre tid sedan inflyttat från Osby, som ligger inom *oi*-området. Kand. Tuneld menar, att språkförändringen i Visseltofta (hvilken där icke är inskränkt till *eu*-diftongen) snarast beror på invasion af småländska tjenare. Det är att hoppas, att denna mycket beaktansvärda fråga af undersökarna själfva framdeles blir i tryck utredd.

Bland karakteristiska skiljaktigheter mellan nord- och syd-skånska på konsonantismens område må i första rummet

¹⁾ *Gierbo* vill säga en person från Gärs härad. Ordet användes enligt docenten Nilsson alltjämt i Västra Göinge härad.

de olika *r*-ljuden nämnas. Som bekant anse 'uppsvenskar' och för öfrigt äfven de flesta skåningar själfva det skorrande *r*-ljudet (tungrots-*r*) vara karakteristiskt speciellt för Skåne i motsats till det s. k. uppsvenska tungspets-*r*. I denna uppfattning ligger visserligen något sannt, men om man tror, att tungrots-*r* användes blott i Skåne, eller om man menar, att tungspets-*r* icke förekommer i Skåne, så misstar man sig högeligen. För språkmannen är det sedan gammalt väl bekant, att bland den bildade klassen, och äfven bland allmogen, tungrots-*r* är det väsentligen brukliga i hela syd-Sverige ända till in emot Varberg i väster och till några mil norr om Kalmar i öster, hvadan äfven en mycket betydlig del af Småland tillhör detta sydsvenska område. Men inom detta område finnas stora trakter, där allmogen ännu brukar eller ännu för kort tid sedan allmänt brukade tungspets-*r*, och dessa trakter ligga — hvilket här särskildt intresserar oss — just i Skåne. Så användes detta *r*-ljud ännu alltjämt af den äldsta generationen i Bjäre härad och vanligen eller stundom i äldre personers språk i de angränsande Norra och Södra Åsbo härad. Hos befolkningen i de båda Göingehäraderna äfvensom i Villands härad är det mer eller mindre brukligt (i Villand allmänt hos äldre personer), och det användes äfven af hela den äldsta generationen i Gärs härad (med undantag af Hufvaröds socken). Ja, tre i Färs härads sydligaste socken (Ramsåsa) omkring år 1800 födda syskon (den ene brodern dog först 1883) använde hela sitt lif detta *r*-ljud. Här af kan man draga den intressanta slutsatsen, att det ännu i början af 1800-talet var brukligt i hela Färs härad, således i trakter, som ligga sydligare än Lund.

Ett annat såsom nordskånskt ansedt drag, som man numera påvisat äfven i sydliga bygder, är uttalet af *v* såsom engelskt *w* i framljud af ord på *sv-*, *tv-*, *kv-*, *hv-*, *dv-*. I nord-Skåne heter det (om också icke hos den yngre generationen i alla trakter) t. ex. *swin* 'svin', *twätta* 'tvätta', *kwäll*, *wass* 'hyvass', *dwale* 'dvala'. Detta gamla uttal, som är fitts från fornspråket, lever kvar hos mycket gamla personer t. o. m. så tydligt som i Ingelstads härad (öster och nordost om Ystad).

I detta sammanhang må ock erinras om att man öfver hufvud i sydöstligaste Skåne (Ingelstads, Järrestads och Herrestads härad, äfvensom stundom i trakterna närmast väster om Ystad) använder s. k. franskt sångbart *s*-ljud i ord sådana som *hossa* 'strumpa', *mosse* 'mosse' etc. Saken är af särskildt intresse därför, att detta ljud, som för öfrigt har mycket ringa användning i nordiska bygdemål, är fullt gängse äfven i dialekten på Bornholm, denna fordom under den skånske erkebiskopen lydande *ö*, som dock genom ett bredt hafsbälte skiljes från dessa närmast liggande skånska bygder.

Äfven behandlingen af *k*- och *g*-ljud efter mjuka vokaler utgör en karakteristisk olikhet mellan nord- och syd-Skånes språk. Dessa ljud kvarstå i nord-skånskan i ord af typen *bräkka*, *brygga* etc. och äfven efter mjuk vokal, efterföljd af ljuden *l*, *r* eller *ng*, t. ex. i *bjelke*, *fyrk*, *tänka*. I syd-skånskan däremot öfvergår i dessa ställningar *k*-ljudet till *tj*, *g*-ljudet till *dj*, t. ex. *brättja* 'bräcka', *bjeltje* 'bjälke', *fyrty* 'fyrk', *bryddja* 'brygga', *täntja* 'tänka'. Gränsen mellan nord- och syd-skånskan går i detta fall mellan Gärs och Albo och mellan Gärs och Färs härad, vidare troligen öfver Ringsjön, under det att Luggude härad i detta afseende tillhör nord-Skåne.

Samma gräns finnes i öster för användningen af *sk* efter vokal t. ex. i *fläsk*, *fisk* etc. Under det att denna ljudförbindelse kvarstår i nord-Skåne (och äfven i Gärs härad), har den i syd-Skåne (i Albo och Färs härad) öfvergått till s. k. *sch*-ljud: *fläsch*, *fisch* o. s. v.

Vi hafva redan förut erfarit, att uttalsgränser äfven annars gå genom eller invid Gärs härad och genom det bredvid liggande Färs härad. Så användas diftongerna *au* i *gau* 'gå' etc., *ai* i *bain* etc. i Gärs och nord-Färs, men ej i Albo eller mellersta Färs.

Äfven hvad accentueringen angår, utgör Gärs härad ett gränsområde för östra Skåne. Karakteristiskt för syd-skånskan är, att egentliga komposita med första sammansättningsleden enstafvig få hufvudaccenten på andra stafvelsen, t. ex.

fähóng 'fähund', *bagtála* 'baktala', *manfólk* 'mansperson', *huså'l* 'hushåll'. Äfven i nord-Skåne förekommer stundom denna accentuering. Så heter det t. ex. i Visseltofta, en af gränssocknarna till Småland, *huså'ul* 'hushåll', *faihå'nn* 'fähund', men i norra Skåne är denna accentuering vida mindre använd, och den förekommer mest i trestafviga ord (*bagtála* etc.). I Gärs härad står saken så, att man i dess södra del helst använder accenttypen *manfólk*, i den norra delen däremot helst accentueringen *mánfolk*.

Då man alltså just i dessa bygder finner de geografiska gränserna för flera olika ljudförhållanden, vill man helt naturligt gärna söka en särskild grund därtill.

Mången gång har språkforskaren erfarit, att ju lättare samfärdseln är mellan olika områden, desto mindre olikheter inträda i språkligt afseende, liksom förbättrade samfärdsmedel kraftigt bidraga till att utplåna en gång existerande dialektdrag. Och omvänt: ju sämre kommunikationsmedlen mellan bygden äro, desto lättare utbildas skilda dialekter; en större skog eller en bergskedja bidraga kraftigt till att olika dialektdrag uppstå på de båda sidorna om dessa skiljande naturliga gränser.

Besinnar man denna allmänna regel vid dialekt-splittring, och erinrar man sig, att det är just genom dessa bygder, som den ännu för få decennier sedan föga uppodlade och alltjämt delvis med präktig bokskog klädda Linderödsåsen stryker fram, så torde man icke tveka att ställa ofvan omtalade ljudgränser i kausalsammanhang med denna ost-Skånes ganska betydliga, i Stenshufvud afslutade höjdsträckning.

*   *

*

Dessa rader hafva blott afsett att meddela några få drag ur de skånska bygdemålen, och att framdraga några belysande exempel, som visa, huru genom de senaste årens systematiska undersökningar konturerna för dessa mål nu kunna i åtskilliga fall uppdragas bestämdare än förr.

Emellertid återstår ännu mycket på detta område. Vissa trakter såsom Oxie, Bara, Rönnebergs samt betydliga delar af Frosta och Onsjö härader hafva ännu alldeles icke blifvit granskade. I de mycket vidsträckta och i språkligt afseende ålderdomliga och intressanta Göinge-häraderna hafva endast vissa delar blifvit grundligt undersökta. Dessutom äro naturligtvis öfver hufvud rika efterskördar att göra i nästan alla bygder.

Och så ytterligare samlingarnas bearbetande. Det är visserligen en tillfredsställelse, att genom handskrifna uppteckningar ett, såsom vi hoppas, ganska rikt språkligt material blifvit räddadt undan fullständig glömska och förvaras å ett bibliotek, men hvad man önskar, är naturligtvis, att dessa samlingar icke blott skola höljas af bibliotekets dam, utan verkligen komma vetenskapen till godo.

Härtill krävas emellertid åtskilligt ekonomiskt understöd och mycket tråget arbete. Vi hoppas att intetdera skall saknas.

Axel Kock.

Några nyfunna Lundamynt från den äldre medeltiden.

(Graffyndet från Fuglie.)

Hösten 1903 inlämnades å Lunds universitets myntkabinett, med begäran om dess bestämmande, ett medeltidsmynt (afbildadt här nedan under nr. 8), som enligt uppgift skulle vara funnet på Fuglie kyrkogård i Skytts härad. Den här af föranledda undersökningen gaf vid handen, att man hade framför sig ett från numismatisk synpunkt särdeles intressant föremål, nämligen ett hittills okänt mynt, slaget i Lund för konung Olof Hunger (1086—1095) och af samma typ som det af *P. Hauberg* i »Myntforhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146» (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6 Række. Kbhv 1900) under nr. 2 afbildade. Denna typ var bekant i endast tre ¹⁾ — eller kanske rättare två ²⁾ — exemplar, alla från hvarandra afvikande; här förelåg alltså en fjärde variant af denna sällsynta mynttyp.

¹⁾ De af Hauberg (a. a., s. 228) under typ nr. 3 anförda varianterna äro fullkomligt identiska med typen nr. 2 (jfr. teckning och beskrifning af S. Bergsøe i Zeitschr. f. Numismatik, herausgeg. von A. v. Sallet, VIII, s. 285) men däremot icke med typen nr. 3. Denna är visserligen nära besläktad med nr. 2, men afviker från denna i detaljerna, hvarför jag här bortser från densamma. Den tillhör dessutom genom reversomskriften den egendomliga PAX-gruppen (jfr Hauberg, a. a., s. 136, samt Bergsøe, a. a., s. 286), bland hvilken den här ifrågavarande speciella typen saknar representanter.

²⁾ Det tredje myntet, af myntpräglaren Haldan, som uppgifves tidigare ha tillhört privat samling i Sverige, förmodas numera vara i original försvunnet. Jfr Bergsøe, s. 285.

Ågaren af myntet, själf en ifrig och intresserad myntsamlare ¹⁾, accepterade utan svårighet den af mig uttalade meningen, att rätta platsen för ett mynt af den betydelse som det här ifrågavarande vore i en offentlig samling, och förklarade sig villig att afstå detsamma åt universitetets myntkabinett. Jag anmodade samtidigt säljaren att söka skaffa närmare upplysningar om de förhållanden, under hvilka det märkliga fyndet kommit i dagen. Resultatet af de undersökningar, som i följd häraf inleddes, blef i hög grad öfverraskande.

Under år 1902 refs Fuglie gamla, från den äldre medeltiden härstammande kyrka, och på dennas plats uppfördes sedan församlingens nya tempel. I sammanhang med detta arbete ombyggdes på våren 1903 också muren kring kyrkogården. Vid grundgräfningen för den nya muren på norra sidan om kyrkan anträffades då på c:a 1 ³/₄ meters djup under kyrkogårdens yta skelettet af en reslig man liggande utsträckt med hufvudet i väster midt under muren, ungefär lika långt från dennas båda ändar och alldeles i dess längdriktning. Inga andra lik påträffades i sådant läge. Af stenhällar eller stensättning fanns kring liket intet spår; icke heller förmärktes lämningar af trävirke e. d. Invid likets vänstra sida lågo, uppstaplade det ena på det andra samt hårdt sammanhäftade genom ärg, 9 stycken små silfvermynt, hvilka uppenbarligen förvarats i en trång pung eller något slags fodral eller på något sätt varit instuckna i den dödes bälte; alla spår af kläder omkring liket voro försvunna. Några få meter norr om den nu beskrifna grafven, skild från densamma blott af en smal byväg, som löper längs norra sidan af kyrkogården, befinner sig en liten ätthög med en på densamma rest runsten från kristen tid. Tyvärr var ingen sakkunnig person närvarande, då grafven upptogs, men de här ofvan meddelade uppgifter grunda sig på ut-

---

¹⁾ Herr J. L. Jönsson i Ö. Grefvie, hvilken hufvudsakliga förtjänsten tillkommer för tillrättaskaffandet af här nedan omtalade mynt samt för insamlandet af upplysningar rörande fyndomständigheterna.

sagor af tillstådesvarande pålitliga personer. Såsom ofta äger rum, i synnerhet vid smärre fynd, åsidosattes af okunnighet eller liknöjdhet gällande förordning om det funnas hembjudande åt staten, och mynten skingrades åt olika håll; men, tack vare enträgna efterforskningar, hafva de, ett efter annat, åter bragts till rätta och befinna sig nu samlade i Lunds universitets myntkabinett.

De 9 mynten äro alla slagna i Lund samt af en och samma här nedan återgifna typ (= nr. 2 hos Hauberg), men — egendomligt nog — samtliga präglade under olika stampar och med varierande omskrifter samt alla tillika afvikande från de 3 hittills bekanta varianter af samma typ, hvilka ofvan omtalats. Alla mynten äro väl bibehållna och synbarligen så godt som oslitna. Några af dem äro visserligen i kanten klippta — en i fråga om äldre tiders mynt vanlig företeelse —; ett par hafva förlorat i vikt och utseende genom okunnig eller vårdslös behandling med syror efter upphittandet, och å ett annat (nr. 9.) är ett mindre stycke i kanten bortbrutet, en skada, som tydligen vållats vid upptagandet; i öfrigt förete mynten ingen annan åverkan än den, att några af dem — förmodligen i följd af den omgifvande jordmassans och den ofvanpå hvilande stenmurens påprässa — fått bilder, inskrifter och ornament i någon mån utplattade eller på somliga punkter synas vara hoptryckta från kanten. På ett par hafva dessutom vid det våldsamma särskiljandet smärre skällor lossnat från ytan.

Varianterna äro följande.

1. Adv. **+** OLAF REX DANII. — Rev. **+** ANSFVR I LVDIII.
2. Adv. **+** OLAF REX III. Fyra punkter på fältet framför spiran. — Rev. **+** BOIRIR LV.

3. Adv. **+** OLAF REX DANII. Tre punkter på fältet framför spiran. — Rev. **+** BOIRIR I LVDI.

4. Adv. **+** OLAF REX DAIL. — Rev. **+** EΛΣTMV∩ I LVI.
 5. Adv. **+** OLAF REX DAI. En af tre halfmånar sammansatt prydnad på fältet framför spiran. — Rev. **+** GARFI∩ I LV.

6. Adv. **+** OLAF REX DAI. Prydnad som på föreg. — Rev. **+** GARFI∩ LV.
 7. Adv. **+** OLA REX DAIL. — Rev. **+** GARFI∩ I LV.
 8. Adv. **+** OLAF REX DAI. — Rev. **+** HALA∩ I LVII.

9. Adv. **+** OLAF REX DAIL. — Rev. **+** LIFI∩ I LVDII.

Myntpräglarne Biorn och Garfin hafva, såsom af ofvanstående framgår, användt den tämligen sällsynta metoden att pryda fältet kring bilden å framsidan med särskilda ornament. Sålunda har Biorn därstädes framför bilden tecknat tre eller fyra punkter; och Garfin har på en af sina adverstämplor anbringat den af tre små halfmånar eller bågar sammansatta figur, hvilken, lånad från den anglosaxiska myntningen, återfinnes på fransidorna af så många danska mynt från den äldre medeltiden såsom slutprydnad på armarne af ett kors, och hvilken Garfin själf under Olof Hungers tid brukat i sådan ställning på en reversstamp (typ nr. 1 hos Hauberg). Adverstampen i fråga har Garfin begagnat till två af sina varianter, 5. och 6. här ofvan. Äfvenså har han användt samma reversstamp till 5. och 7.; men eljest hafva alla i Fugliefyndet representerade stampar, ej

blott för frånsidorna utan äfven för åtsidorna, varit olika. Trots detta företer typen blott ringa och oväsentliga växlingar. Förutom de nyss omtalade tecknen på fältet å framsidan märkes sålunda, att det spiran prydande korset kan vara relativt litet (på 1., 5., 6. och 9.), medelstort (på 3., 7. och 8.) eller mycket stort (2. och 4.), samt att knapparne på kronan, hvilka i vissa fall (på 1., 3., 7. och 8.) äro föga framträdande eller mindre omsorgsfullt utförda, på somliga äro utprägladt lökformiga (4., 5., 6. och 9.) eller sitta på högt uppspringande skaft (2.). Figurens storlek växlar (jfr. t. ex. 2. och 8.), likaså hufvudets ställning. Äfven reversframställningarna äro i någon mån varierande, särskildt hvad beträffar bladkorsens storlek i förhållande till öfriga detaljer. Bladskifvorna äro i allmänhet tecknade blott i kontur, men detta förhållande framträder olika starkt (starkast på det illa utförda nr. 9., minst på 1. och 8.). Af de omskrifterna inneslutande ränderna är i regel — på både åtsidor och frånsidor — den yttre refflad, den inre slät; undantag dock för de af Biorn präglade mynten (2. och 3.), som på frånsidan ha jämväl den inre randen refflad.

Penningvikten för den skånska myntningen under konung Olof Hunger — likasom under i tiden närstående regenter — har af Hauberg ¹⁾ bestämts till 0,91 gr. (= 240 penningar på marken); och det här föreliggande fyndet bekräftar denna beräkning: vikten af 3 oskadade mynt (1., 7., 8.) utgör sammanlagdt 2,746 gr. (resp. 0,906—0,921—0,919), hvilket ger en medelvikt af 0,915 gr. ²⁾

Hvad de i Fugliefyndet representerade myntpräglarne angår, äro Biorn, Eastmun och Garfin redan bekanta såsom verksamma under konung Olofs tid. De tre återstående myntpräglarnamnen, Asfur, Halan och Lifin, äro däremot nya, och denna omständighet är onekligen en af de intressantaste nyheterna, som ifrågavarande fynd erbjuder. Af

¹⁾ A. a., s. 151 ff.

²⁾ Öfriga mynt äro mer eller mindre reducerade till vikten. Det numera lättaste (nr. 3), hvilket är frätt af syra, väger blott 0,601 gr.

nämnda tre namn är Lifin det lättaste att tolka. Det be-tecknar utan tvifvel densamme Liofvin (Liofvine, Lieofvin), som befinnes ha verkat som myntpräglare under Sven Estrid-sen, Harald Hein och Knut den helige. De båda andra namnen äro ej fullt så klara. Asfur torde emellertid vara identisk med den Asfarð, hvars namn återfinnes på det i Berlin förvarade myntet af Fugliefyndets typ, och som under samma eller varierande namnformer (Asferð, Asford) upp-träder som myntpräglare redan under Magnus den gode (1042—1047). Och i ordet Halan böra vi otvifvelaktigt se det genom en denna tid icke sällsynt sköteslöshet vanställda namnet på den Haldan, som präglat det af Bergsøe om-talade, nu förkomna myntet af här ifrågavarande typ.

Fugliefyndet är det enda samlade fynd af mynt från Olof Hungers tid, som hittills kommit i dagen. Det har på en gång höjt antalet kända mynt från hans regering från 18 till 27, d. v. s. med icke mindre än hälften, och antalet i Skåne funna mynt från 2¹⁾ till 11 samt har riktat listan på konung Olofs myntpräglare med två — eller tre — nya namn. Men till dessa för Danmarks — och särskildt Skånes — mynt-historia intressanta fakta inskränker sig dock icke fyndets betydelse ur numismatisk synpunkt. Ännu viktigare är, att Fugliefyndet åt den i detsamma representerade typen, som hittills företräds af blott ett fåtal — två eller tre — exem-plar, häfdar platsen som hufvudtypen bland de fyra kända utmyntningarna i Lund. Denna typ föreligger nämligen nu i icke mindre än 11 — eller 12 — varierande exemplar, här-ledande sig från 7 olika myntpräglare, under det den när-mast kommande typen (nr. 1 hos Hauberg), som hittills måst anses som hufvudtyp, företrädes af endast 6 varianter och 4 myntpräglare. Af intresse är äfven, att Fugliefyndets typ — i likhet med konung Olofs öfriga Lundatyper, men i mot-sats till förhållandena under flera af hans företrädare — trots den relativa mångfalden i fyndet framstår som en specifikt

¹⁾ Förut voro i hela Skåne hittade endast 2 enstaka mynt från Olof Hunger (af typen nr. 1 hos Hauberg). Jfr Hauberg, a. a., s. 178, 228.

skånsk mynttyp, bestämdt afgränsad från myntningen västanunds. Slutligen må anmärkas, att typens genom Fugliefyndet påvisade, jämförelsevis talrika variationer synas gifva vid handen, att myntningen under konung Olofs visserligen i ekonomiskt hänseende olyckliga regering i verkligheten varit mindre knapp än man vanligen föreställer sig, samt att det är blott tillfälligheten, som bär skuld för att det hittills föreliggande myntmaterialet från Olofs tid är så ringa, och att således hvilken dag som helst nya fynd kunna motses ¹⁾. I sammanhang härmed torde ej vara ur vägen att påpeka, det hvarje fynd af mynt, hvilket i likhet med det här ifrågavarande pekar hän på en mera omfattande och riklig utmyntning under Olofs regering, är ägnadt att i en viss grad rubba tilltron till den rysliga skildring af den då rådande nöden i Danmark, som Saxo hundra år senare gifver. Det finnes intet skäl att betvifla, det missväxten, såsom Saxo uttrycker sig ²⁾, beröfvade de förmögne deras penningar, de fattige deras lif — utsagon om det rörliga kapitalets försvinnande ur landet bekräftas tydligt nog genom sällsyntheten af myntfynd från Olofs tid. Att konungen genom de sorgliga förhållandena tvangs att realisera en god del af kronogodset, låter likaledes högst antagligt. Men då Saxo än vidare anför, att konungen på grund af sina förstörda finanser blef föremål för allmänt förakt, äfven utom sitt rikets gränser, ja, var bragt till den ytterliga grad af ekonomisk förlägenhet, att det en gång vid ett högtidligt tillfälle till och med saknades bröd vid hofvet, så bör det fasthållas, att de inom det gamla Danmarks område anträffade myntfynden från konung Olofs tid — helst vid en jämförelse med förhållandena under efterträdarens såsom lycklig prisade regering — näppeligen rättfärdiga talet om en så fullständig nedgång i landets penningeväsen. Mycket kommer härvid an just på det här omhandlade Fuglie-

¹⁾ Det må erinras, att ända fram till 1854 intet enda mynt från Erik Emun's regering (1134—1137) var känt. Se Hauberg, a. a., s. 59.

²⁾ Se A. Holder's edition af Saxo (Strassb. 1886), s. 398, 399, eller Winkel Horns öfversättning, II, s. 38 ff.

fyndet, nämligen huruvida detta, som representerar den rika-
ste hittills kända utmyntningen från Olofs tid, rätteligen bör
hänföras till oåren under hans regering. Denna fråga låter
sig svårligen med säkerhet besvara, men vi få likväl i ett
annat sammanhang anledning att återkomma till densamma.
Emellertid torde i alla händelser Saxo's uttalanden, särskildt
där de ingå på enskildheter eller röra konungen personligen,
till god del böra skrivas på räkningen af hans sympatier för
den mot Olof Hungers minne oblidt stämda hierarkien i
Danmark och af hans förbindelser med den af Olof förföljde
Erik Ejegod's dynasti.

Den fullständiga frånvaron i Fugliefyndet af mynt från
senare perioder i förening med de till detsamma hörande
myntens välbehållna skick berättigar till den slutsatsen, att
den döde anförtrotts åt jorden redan under konung Olofs
regering eller åtminstone kort tid efter hans död. Vi hafva
således här framför oss en säkert daterbar graf från den äldre
medeltiden eller, närmare bestämdt, från 1000-talets sista
eller näst sista årtionde. Men i en graf af så sent ursprung
är ett fynd af mynt att räkna till de största sällsyntheter,
hållt den här ifrågavarande grafvens kristna karakter — redan
med hänsyn till blotta tillkomsttiden — icke lär kunna dra-
gas i tvifvelsmål ¹⁾. Från hednatiden, och särskildt från dess
sista skede, vikingatiden, äro mynt icke så sällan anträffade
i grafvar, vanligen i förening med smycken, vapen eller andra
föremål. Så äro t. ex. Nordens äldsta myntgrupper, till-
hörande slutet af 800-talet, hufvudsakligen bekanta för oss
genom de märkliga graffynden från Birka. Men mot vikinga-
tidens slut, eller åtminstone med ingången af det andra år-
tusendet af vår tideräkning, ändrar sig nämnda förhållande
afgjordt. »Det er — säger O. Rygh i sin afhandling »Om
den yngre Jernalder i Norge», sedan han berört 800-talets

¹⁾ Det må anmärkas, att man af förekomsten af kristna symboler (kors
e. d.) i vikingatidens grafvar eller af likens orientering med hufvudet i väster
icke torde vara berättigad att utan vidare sluta till grafvens kristna ursprung.
Jfr O. Almgren, Vikingatidens grafskick, i Nordiska Studier, tillägn. prof. A.
Noreén 1904, s. 320, 321.

mynt¹⁾ — en sjelden Undtagelse at de yngre Mynter træffes i Grav»; och detta uttalande äger sin tillämpning ej blott på Norge utan äfven på Sverige och Danmark. Det ligger visserligen nära till hands att antaga, det denna förändring sammanhänger med kristendomens seger i Norden: i en kristen graf äro, åtminstone efter vårt sätt att se, mynt lika litet på sin plats som dyrbara smycken. Dock låter sig nämnda antagande icke direkt bevisas. Den hedniska tron vek blott långsamt för kristendomens förkunnelse, men ännu långsamare vek den hedniska seden för den kristna. Från 1000-talet påträffar man därför mynt i grafvar af såväl kristen som hednisk typ, men — som sagdt — i båda fallen blott ytterst sparsamt.

I *Norge* fann man vid Nomeland i Nedenæs amt uti en grafhög jämte vapen, pärlor och andra smycken, som höra till det vanliga grafgodset i en vikingatidsgraf, några mynt, däribland ett från Knut d. st. och ett från Hardeknut²⁾, hvilket ger vid handen, att grafven, trots sin hedniska typ, ej kan ha tillkommit många årtionden före Fugliegrafven; men det saknas upplysning om, huruvida mynten i detta fynd, såsom fallet i allmänhet är med Birkamynten, omvandlats till prydnader eller om de i likhet med Fugliefyndets mynt fått behålla sin ursprungliga karakter af betalningsmynt. Äfven modet att aptera mynt till hängsmycken har, såsom också af det följande skall framgå, hållit sig med mycken seghet. Nomelandsfyndet är emellertid af ifrågavarande slag det enda från Norge, som kommit till min kännedom.

Hvad *Danmark* beträffar, saknas för detta land en sådan särskild förteckning öfver gjorda myntfynd, som för Sverige gifvits af H. Hildebrand³⁾ och som för Norge, hvad vikingatiden och 1000-talets början angår, ersättes af Rygh's anförda afhandling. Hauberg angifver i den redogörelse för

¹⁾ Aarbøger for nord. Oldkyndighed 1877, s. 131.

²⁾ Det sistnämnda myntet (likt Devegge, del I, tab. II, nr. 46) hänföres af Hauberg till Knut d. st. (1014—1035). Jfr Hauberg, a. a., s. 193, samt tab. II, nr. 19.

³⁾ I Vitt.-Akad:ns Månadsblad.

danska myntfynd, som åtföljer hans ofta citerade arbete ¹⁾, intet mynt yngre än från kejsar Ludvig den fromme (814—840) såsom funnet i graf.

Från *Sverige* kunna några flera fynd af snarlik art med det från Fuglie anföras.

Sålunda har man på Råda kyrkogård i Västergötland hittat en nästan förmultnad skinnpung, innehållande 14 silfvermynt, bland hvilka ett danskt runmynt från Magnus den gode (1042—1047); att pungen haft sin plats bredvid ett lik, uppgifves icke, men torde vara tämligen säkert ²⁾.

Till samma tid hänvisar ett grafmyntfynd från Hafvor i Hablingbo socken på Gotland. På ett gammalt graffält därstädes, som användts redan under den äldre järnåldern, fann man ett obrändt lik med hufvudet i S. S. V.; vid likets högra underarm låg en rulle mynt, det yngsta bestämbara slaget för grefve Bruno III af Friesland (1038—1057) ³⁾.

Ännu yngre mynt hafva påträffats i en annan graf på Gotland. På Stånga kyrkogård, strax norr om kyrkans nordvästra hörn, har man för icke längesedan påträffat flera bredvid hvarandra liggande skelett och jämte dem dels diverse smycken från slutet af vikingatiden, dels också 4 silfvermynt, af hvilka det yngsta af så sent ursprung som från Wilhelm I eller Wilhelm II af England, alltså från perioden 1066—1100, hvilket visar, att denna graf tillkommit tidigast fram emot slutet af 1000-talet ⁴⁾.

Förutom de nu uppräknade äro mig veterligen inga flera fynd kända, som äro af beskaffenhet att böra nämnas vid sidan af Fugliefyndet. Mynten från Stånga äro i det allra närmaste samtida med dem från Fuglie, men de båda fynden kunna dock icke jämnställas med hvarandra. Det visar sig nämligen — hvilket från kulturhistorisk synpunkt gör fyndet icke mindre intressant — att samtliga de i Stånga-

¹⁾ Sid. 162 ff.

²⁾ St. hist. mus. inv. nr. 438.

³⁾ St. hist. mus. inv. nr. 7582, graf nr. 12.

⁴⁾ St. hist. mus. inv. nr. 11948.

grafvarna funna mynten äro försedda med pålödda öglor och alltså, trots grafvarnes jämförelsevis sena ursprung, vittna om det genom århundraden nedärfda bruket att pryda de döde med till hängsmycken omarbetade mynt¹⁾. — Tvifvelaktigt är ett fynd, som omtalas från Gerums kyrkogård i Västergötland; man skulle därstädes »bland kol, aska och brända ben från en urna» anträffat ett antal små silfvermynt »med hjul och kyrka», tydligen sådana, som pläga hänföras till så sen tid som början af 1200-talet²⁾. Är det sannolikt, att samtliga uppräknade ingredienser verkligen från början höra tillhoppa, och att man således i en gammal kristen bygd som Västergötland ännu fram på 1200-talet finner bevis på en så utprägladt hednisk sedvänja som likbränning i förening med nedläggande af penningar i en graf? — Att eljest, af en eller annan tillfällighet, mynt ha råkat medfölja vid grafläggningar, låter sig icke förnekas, men innebär icke heller något märkvärdigt. Sådana fall ha emellertid tydligen intet gemensamt med Fugliefyndet eller med öfriga här ofvan anförda fynd. Till nämnda tillfälligheter böra förmodligen räknas följande fynd från Öland, där man uppe på alfvaren i närheten af Borgholms slottsruin skall, enligt uppgift, ha bredvid människolik anträffat ett icke obetydligt antal danska mynt från slutet af medeltiden, inneslutna i skinnpungar; man torde här ha stött på lämningar från en i hast anordnad grafläggning efter något fältslag³⁾.

Om således Fugliegrafven på grund af sitt innehåll besitter ett säreget intresse från kulturhistorisk synpunkt, så

¹⁾ En fråga, som torde bli svårare att besvara, är den, huruvida vi i detta fynd hafva framför oss vittnesbörd om en kristen eller en hednisk begrafning. Mot det sistnämnda tala, trots det alltigenom hedniska grafgodset, både det sena ursprunget och läget på en kristen kyrkogård. Men intet af af dessa båda argument är bindande, enär de båda kunna förenas med antagandet af en hednisk begrafning, om nämligen grafvarne äro äldre än kyrkan.

²⁾ Se H. Hildebrand, Sveriges Medeltid, I, s. 804 ff., särtrycket s. 95 ff. — St. hist. mus. inv.nr. 908.

³⁾ St. hist. mus. inv. nr. 799. — Jämte mynten hittades äfven några småsaker, bland dem en sigillstamp tillhörig Lindorm Björnsson, som på 1480- och 1490-talen var lagman i Västergötland.

blir man däremot besviken, om man af densamma väntar sig några bidrag till kännedomen om grafskicket under den äldsta medeltiden. Grafvar från denna kulturepok äro ofta nog inneslutna af stenhällar eller innehålla lämningar af träkistor ¹⁾, men Fugliegrafven företedde enligt alla erhållna uppgifter icke ringaste spår till dylika eller andra karakteristiska anordningar. Att så är förhållandet, innebär visserligen intet i och för sig öfverraskande, då grafskicket under detta tidskede var långt ifrån stadgadt; på samma begravningsplats träffas grafvar än med, än utan dylika sten- och träkistor ²⁾. Från arkeologens ståndpunkt måste det likväl anses som en missräkning, att en så bestämdt daterbar graf som den i Fuglie ej hade något mera af intresse att erbjuda i fråga om de yttre anordningarna.

Ännu återstå dock några spørsmål af mera speciell art, till hvilka Fugliegrafven, dess innehåll och dess läge gifva anledning.

Det torde ej ha undgått att falla i ögonen, hurusom samtliga de i grafven nedlagda mynten voro af en och samma typ men likväl från hvarandra afvikande. Det ser onekligen ut, som om ett afsiktligt urval ägt rum. Skulle vi möjligen ha framför oss kvarlevorna af en person, som i lifstiden haft med myntväsendet att skaffa — måhända rent af den myntmästare, som ledt utmyntningen af ifrågavarande typ af Olof Hungers mynt ³⁾? Mot båda dessa antaganden talar, såsom mig synes på ett afgörande sätt, den omständigheten, att den i grafven anträffade typserien icke är fullständig; hade det varit fråga om ett urval i mystiskt eller vidskepligt

¹⁾ Se H. Hildebrand, Sveriges Medeltid, III, s. 418, 419: beskrifning och teckningar. Stenkistor af ofvan afsedda art hafva på senare tiden anträffats i Lund vid grundgräfnings på platsen för den forna Helig Kors' kyrkogård vid södra delen af nuvarande Råbygatan.

²⁾ Så var tillfället på Helig Kors' kyrkogård i Lund, så också på en af S. Söderberg undersökt medeltidskyrkogård i Helsingborg (Vitt.-akad:ns Månadsblad 1884, s. 14 ff.) samt flerstädes.

³⁾ Om myntmästarens och myntpräglarnes inbördes ställning samt de s. k. myntmästarenamnen på de äldre medeltidsmynten se Hauberg, a. a., s. 84 ff.

syfte eller om att utrusta en afliden myntmästare för hans sista färd med profven af det arbete, han i lifstiden haft till uppgift att öfvervaka, kan det icke rimligen förklaras, hvarför man nöjt sig med nio — och just dessa nio — af de tolf varianter, i hvilka den föreliggande mynttypen oss veterligen blifvit utmyntad. Riktigast torde vara att tillsvidare betrakta de uppgräfdade myntens olikhet som något tillfälligt.

Större intresse erbjuder frågan, hvarför allenast en enda af konung Olofs åtta mynttyper — eller fyra Lundatyper — är representerad i Fugliefyndet. Detta kan mycket väl hafva varit beroende på rent speciella och för oss outgrundliga förhållanden, det kan också vara en ren händelse. Men förslagsvis kan man också framkasta en mera positiv hypotes. Det är ju nämligen väl möjligt, att Fugliegravens typ var den enda existerande mynttyp från Olofs regering på den tid då grafven tillkom, hvarutaf då skulle följa, att mynttypen såväl som grafven tillhöra konung Olofs första år. Man skulle då också kunna förklara typens genom Fugliefyndet uppvisade jämförelsevis talrika och om relativt riklig utmyntning vittnande variationer därmed, att den stammar från tiden före inträdandet af den stora hungersnöden, hvilken också, efter den af Saxo meddelade traditionen, skall ha börjat först någon tid efter Olofs tronbestigning ¹⁾.

Till sist framställer sig ännu ett spörsmål, om kyrkans — eller kyrkogårdens — och grafvens inbördes ålder.

Att Fuglie gamla kyrka stammade från den äldre medeltiden, kan icke betvivlas ²⁾, men tiden för dess grundläggning är icke känd. Fanns den då på den tid, då den här omhandlade grafven reddes? Eller, med andra ord, har den döde ursprungligen blifvit begravnen på kyrkogården? Båda dessa frågor torde böra besvaras med nej. Redan grafvens läge norr om kyrkan gifver skäl för ett sådant svar. Hade

¹⁾ Missväxten skulle ha räckt lika lång tid som konung Knut den heliges regering och upphört med Olofs död, alltså ha fyllt de sex sista åren af hans nioåriga regering.

²⁾ Härför borga fotografier och planer samt C. G. Brunius' beskrifning i hans handskrifna samlingar (bd XV, fol. 65) i St. hist. museum.

kyrkan funnits på den tid, då grafven tillkom, hade den döde utan tvifvel blifvit jordad på en annan del af kyrkogården, ty området norr om kyrkan betraktades under den äldre kristna tiden såsom mindre lämplig för grafläggning¹⁾. Och än mera! Kyrkogårdsmurens sträckning rakt öfver grafven kan icke gärna betraktas såsom annat än en tillfällighet. Skulle grafven ha tillkommit senare än kyrkan och kyrkogården, så kan detta murens egendomliga läge i förhållande till grafven endast på det sätt förklaras, att muren i senare tid blifvit flyttad. Om en inflyttning af densamma, d. v. s. en inskränkning af kyrkogårdens område, som skulle bragt grafven att ligga i själfva periferien af det inhägnade rummet, kan icke rimligen blifva tal. Vål kan man däremot, hälst området norr om kyrkan af ofvan antydda skäl stundom synes i den äldre kristna tiden ha varit knappt tillmätt²⁾, tänka sig en utflyttning af kyrkogårdens norra mur, hvarigenom den ursprungligen utanför muren belägna grafven blifvit dragen in under denna. Men att grafven, om kyrkogården redan existerat, skulle ha lagts utanför denna, låter svårigen tänka sig. En kristen graf skulle ovillkorligen ha redts på vigd mark, en hednisk graf — därest det här kan blifva tal om en sådan — skulle säkerligen ej förlagts i omedelbar närhet af den nya trons helgedom. Under sådana förhållanden blir den enda antagliga förklaringsgrunden den, att kyrkan uppförts och kyrkogården tagits i anspråk för sitt ändamål först efter den nu omhandlade grafvens tillkomst. I samma riktning visar den ofvan omtalade grafhögen invid kyrkogården med runstenen på sin topp. Runinskriften visar sig nämligen genom sitt innehåll ha tillkommit i kristen tid³⁾, och den hade, därest den vore af senare ursprung än kyrkan, otvifvelaktigt fått en annan plats⁴⁾. Vi kunna härmed

¹⁾ Se H. Hildebrand, a. a., I, sid. 123.

²⁾ Jfr H. Hildebrand, a. a., III, s. 412.

³⁾ Se Liljegren, Runurkunder, nr. 1436.

⁴⁾ Detta under förutsättning att platsen för stenen är den ursprungliga. Med de i grafven anträffade mynten har stenen, af de å densamma befintliga namnen att döma, ingenting gemensamt.

anse oss ha funnit en »terminus ante quem» i fråga om Fuglie kyrkas ålder och — förutsatt att vi få antaga församling och kyrka till uppkomsten ungefär samtida — äfven om församlingens.

Vi stanna härvid i våra undersökningar. Graffyndet i Fuglie har visserligen sitt hufvudsakligaste intresse för myntkännaren och myntforskaren. Men det har äfven ledt oss in på frågor, som gå vida utöfver numismatikens gränser, frågor, som beröra olika sidor hos en af våra viktigaste kulturepoker, tiden för öfvergången mellan hednisk och kristen tro. Efter många människoåldrars hvila i jorden, under hvilka den mark, som dolt dem, skådat skiftande öden, ha de nio små mynten nu bragts tillbaka till den plats, hvarifrån de för mer än åtta århundraden sedan utgingo, och där de, såsom vi hoppas, efter detta skola finna en stadigvarande och tryggande vård. De vittna, äfven de, i sin mån trots den yttre oansenligheten om det forna Lunds plats såsom icke blott andlig utan äfven världslig och ekonomisk medelpunkt i den äldre medeltidens Danmark.

Nils Wimarson.

Sophia Brahe.

Ett bidrag till den genealogiska forskningens historia i Danmark.

Få skånska kvinnor hafva nått en mera förtjent ryktbarhet än Sophia Brahe, Tychos syster¹⁾. Hon betecknar något nytt i den nordiska kvinnans historia. Hon är den första och en af de mest fullödiga representanterna i Norden för renaissancekvinnoiden, beherskad af en glödande hänförelse för vetenskap och konst och, hur lifvet också vexlat, alltid sträfande att åt sitt väsende häfda den fria utvecklingens rätt.

Sophia Brahes broder har en gång sagt om henne, att hon i själsbildning icke ville stå männen efter. Hennes kunskaper voro sådana, att hon på Herresvad och Knutstorp liksom senare på Hven kunde biträda honom vid hans astronomiska och kemiska iakttagelser; hon var lika hemma i botanik och medicin som i astrologi och alkemi, tidens älskingsämnen. Och i besittning af en vidsträckt humanistisk bildning, hade hon inom skaldekonsten också det skapande geniets gåfva. I den dikt hon under namnet Urania med Ovidii Heroïder till förebild egnade sin älskade Titan lemna hon icke blott intyg om astrologisk och klassisk bildning: det rymmes i denna en så äkta lidelse, det ges ett så fulländadt uttryck åt ett allmänt mänskligt, att ännu en sen efterverld icke undgår att känna sig berörd.

---

¹⁾ Sophia Brahe * 1556 † 1643. Hon var gift 1:o 1579 med Otte Thott († 1588) till Eriksholm (nu Trolleholm), 2:o 1602 med Erik Lange till Engsholm.

Den kärlekssaga, om hvilken denna dikt vet att berätta, står som ett hufvudmoment i Sophia Brahes lif, ej blott som en förbiskymtande romantisk episod. Två år efter det hon förlorat sin make, Otte Thott till Eriksholm och Näs, band hon 1590 sitt öde vid en af Tychos lärjungar, Erik Lange till Engelsholm och Solvig i Jylland. Men Erik Lange med allt det bländande, som utan tvifvel legat i hans person, var en af dessa oroliga, mångfrestande naturer, som icke låta sig bindas: adept, som det sades, i den hemliga svartkonsten, beherskad af idén att finna den vises sten, har han två år senare lemnat allt bakom sig för att i främmande land pröfva lyckan. Sophia Brahe dröjde under tiden hemma på Eriksholm, och därifrån var det, som hon 1594 sände honom dikten till Titan. I sju år väntade hon troget den bortovarande; slutligen, då underrättelserna från honom kommo allt sparsammare, och äfven hennes broder Tycho var borta, blef hennes längtan henne för stark. Brytande med släkt och omgifning, har hon ilat ut i verlden att söka Erik Lange. Hon fann honom i Nordtyskland, men den Erik Lange hon fann var i mycket en annan än den som lemnat henne — ej blott en skuldsatt, äfven en bruten man. De fleste hade endast förakt för honom. Men hon, som frivilligt lemnat glansen på Thottarnes Eriksholm, delade nu frivilligt hans fattigdom och lidanden. Sägner förtäljer, att hennes nöd till slut blef sådan, att hon i Prag, samma stad, där hennes broder kort förut varit kejsar Rudolfs firade gäst, måst söka sig sitt uppehälle såsom månglerska; hennes son, Tage Thott, skall där bland stånden och bodarne på torget hafva igenkänt henne. Men historien vet intet om detta. Den berättar blott, att hon efter långa års pröfningar återvänt till fäderneslandet.

Den tidpunkt, då detta skedde, låter sig icke med säkerhet bestämma, men antagligen faller den vid midten af det sjuttonde århundradets andra decennium. Erik Lange var då redan död; på Eriksholm hade son och sondotter dragit in, och den ensamma gamla slog sig försynt ned i Helsingör. I trettio år lefde hon här. Alltjemt har hon varit

vid full andlig kraft och ett föremål för sin stads och de främlingars beundran, som kommo och foro. »Tychos syster, en sjuttioårig kvinna, hvilken liksom han inom de matematiska vetenskaperna skall ega de vidsträcktaste kunskaper, såg oss, då vi gingo ut i Helsingör, och vi henne», antecknar

SOPHIA BRAHE.

Efter oljemålning å Gaunö.

en af dessa främlingar 1635. Men om hennes lif och sysselsättning under dessa år har efterverlden endast föga vetat. Det enda dokumentet om henne — egentligen ett dokument om andra — har varit en af henne författad släktbok ¹⁾.

¹⁾ För Sophia Brahes historia hänvisas i främsta rummet till *Jacob Langebeks* uppsatser i *Danske Magazin*, III, 12—32, 43—53, *Johan Ludvig Heibergs* uppsats i *Urania* för 1846 (*Prosaiske Skrifter*, IX, 275—364) samt *Breve og Aktstykker angaaende Tyge Brahe og hans Slægtninge*, udg. af *F.*

De nya bidrag till Sophia Brahes historia under hennes senare år, hvilka, grundade på hennes litterära kvarlåtenskap, här framläggas, belysa i främsta rummet samma sidor af hennes verksamhet som släktboken, de genealogiska studier, som med åren blefvo för henne ett lifsintresse. På samma gång kasta de också nytt ljus öfver ett viktigt skede af den genealogiska forskningens historia i Danmark.

*
*
*

De släkter, ur hvilka Sophia Brahe framgick, hade sedan gammalt varit sysselsatta med släktforskningar. Det låg dem liksom i blodet. Redan hennes fars faster Elsebe Brahe, som var gift med Hans Skovgaard till Gundestrup, skref 1553 »en slegtebog om hindis faders og moders slegt»; hennes faster Magdalena Brahe, gift med Jörgen Urne till Boserup, var i genealogiska frågor sin tids orakel i Skåne, och bland Sophia Brahes brorsöner framträdde åtminstone en såsom släktboks författare, riksrådet Jörgen Brahe till Hvedholm ¹⁾. Sophia Brahes farmoder, Sophia Jörgensdatter Rud, lät »alle hinndis slegt och epterkommere thill hukommelse oc til enn ere epther hinndis død», såsom hennes andre man, Erik Böller, uttrycker det, författa en släktbok, hvilken senare öfvergick i dottern Magdalena Brahes ego ²⁾. Samma intresse röjer sig äfven inom fru Sophias mödernesläkt. Morfadern, riksrådet Claus Stensen Bille till Lyngsgård och Vanås är

R. Friis. Från svensk sida har signaturen *H. Wilhelmsson* (Ellen Wester) lemnat en öfersiktlig skildring i *Ord och Bild* 1900, s. 65—78.

Sophia Brahes dikt: »Urania Titani», numera föreliggande endast i Tychos latinska öfersättning, är senast tryckt i *Friis' Breve etc.*, 6—26. Den har med mästernskap öfersatts af J. L. Heßberg i ofvan omtalade uppsats.

¹⁾ Ofvanstående enligt uppgifter i Sophia Brahes nedan omtalade kopieböcker. Jmfr *Vedel Simonsen*, Jörgen Brahes Levnetsbeskrivelse, 148—151. — Af fru Sophias fader Otte Brahe har man några uppteckningar om honom själf och hans familj, tryckta hos *F. R. Friis*, Tyge Brahe, 313—314.

²⁾ Afskrift i Sv. Riksarkivet. — En med denna, såsom det synes, ungefär samtida afskrift finnes i *Thottske Saml.* 4:o. n:o 1871. Kungl. Biblioteket. Köbenhavn.

känd såsom historisk samlare och författare ¹⁾, och mormo- dern Elisabet Ulfstand lät, enligt dotterdotterns utsago, först begynna den versifierade krönika, som går under namnet »De Billers Jensis sønners 16 ahner». Den har i allmänhet till- skrifvits rikshistoriografen Claus Lyschander. Men i sjelfva verket torde hans författarskap inskränka sig till krönikans ena hälft; hvad den andra angår, är han endast att betrakta såsom bearbetare ²⁾.

Sophia Brahes egna genealogiska studier började tidigt och redan år 1600 hade hon sin första släktbok färdig. Men denna var behäftad med talrika brister, och när hon åter- vändt från sin långa utomlandsfärd, upptog hon ånyo de af- brutna studier, som legat till grund för densamma. Då blef, såsom hon sjelf säger, »paa somme steder slegterne slet for- ændret, som til fornn jche var rett, och flere slegter sat der till end som tilforrn var». Resultatet af sina forskningar sammanfattade hon i en ny stor släktbok, en foliant om öf- ver 900 sidor, hvilken såväl till form som innehåll kan an- ses beteckna höjdpunkten för den rad af liknande arbeten, som under renaissancetiden sågo dagen i Danmark. I det ännu be- varade original exemplet af denna ³⁾ har hon å första sidan

¹⁾ *H. F. Rørdam*. *Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen*, I, 123—124.

²⁾ *H. F. Rørdam* i *Klavs Christoffersen Lyschanders Levned*, 30 o. f., liksom i sin upplaga af »Billeslægtens Rimkrønike» tillskrifver Lyschander utan inskränkning författarskapet, men den senares egna ord, att han med hjälp af sina antikvariska samlingar skrifvit boken, stå icke i direkt motsägelse till Sophia Brahes påstående. Hon skrifver i det ena af de exemplar, som tillhört henne (båda i Sv. Riksarkivet):

»Dise epterschreffne rim bleffue først begøndt wdî min mormoder fru Elisabet Ulfstand, her Claus Billes hustrues, tid, som leffde 1540, huilcke rim er giordt paa min morfader her Claus Billes och fru Elisabeth Vlfstands 8 an- ner; siden er de vdsatte om min morbroder Jens Billes børn, och dertil sat 8 aff deris moders wabenn, som hede fru Karrenn Rønnon, och dennem och- saa vdsatte paa rim.

Dise første 8 wabenn med deris rim er mine moderne wabenn, thi min morbroder Jens Bille till Lyngsgaard och min moder fru Beate Bille ware sødschinde».

³⁾ Nu i Universitetsbiblioteket i Lund. — Af Sophia Brahes stora släkt- bok äro tvenne äldre afskrifter kända, den ena i Thottske Saml., fol., n:o

låtitt anteckna, att det utskrefs i Helsingör 1626. Här och hvar har boken emellertid äfven senare tillägg. Ännu från året 1642 finnas sådana.

Redan dessa tillägg gifva tydligt vid handen, att Sophia Brahes genealogiska forskningar icke afslutats med släktboken af 1626. Men ännu mera talande vittnesbörd härom föreligga i den samling af kopieböcker, fordom tillhöriga henne, hvilken efter århundradens glömska blifvit återfunnen¹⁾. I vissa delar lemna denna också en inblick i förarbetena till hennes stora släktbok.

Dessa Sophia Brahes kopieböcker äro alla efter hennes anvisning nedskrifna af hennes sekreterare, men sida för sida försedda med egenhändiga anmärkningar och tillägg af henne. Den äldsta af dessa böcker torde hafva förelegat afslutad omkring 1624 och är påbörjad antagligen efter midten af föregående decennium²⁾. Den innehåller utom en samling genealogier öfver skånska slægter, begynnande med Axelsönerna, »der krestne wore,» äfven »allehonde sendebreffue om slegterne». Dessa bref, föreliggande i utdrag, gifva en lefvande bild af det genealogiska forskningsintresset inom de högsta kretsarne af Christian IV:s adel. Andra serier af liknande bref återfinnas i ännu trenne Sophia Brahes kopieböcker, härrörande från 1630- och 1640-talen. Till

---

1077, den andra — ofullständig — i Ny Kongl. Saml., fol., n:o 770, i Kungl. Biblioteket i Köbenhavn. Den förra är den s. k. Thale Ulfstands släktbok. Den bär å permen inskriften: »Pale . Urne . til . Giöleboe . Thale . Ulfstand . Anno . 1644 .», och har å första sidan en af fru Thale egenhändigt nedskrifven anteckning, ur hvilken vi anföra följande: »Dene slegthe bog hauer jeg vdskreffuen effther en slegthebog hauer vertt s. fru Sofie Brahes s. Othe Thothis thill Ericksholm, och haffde hun sønderlig stor løst thill slegtheregning, haffde och der aff stor videnskaff, som mange aff hindis bøger och gamell dockementher nocksom vduiszer».

¹⁾ Denna samling befinner sig nu i Sv. Riksarkivet, dit den kommit vid Antikvitetsarkivets i Stockholm upplösning 1780. Med det senare torde den efter konfiskeringen af Thottarnes bibliotek under skånska kriget hafva blifvit införlifvad.

²⁾ Folio i pappband om 36 bl. Å bl. 33, där det säges, att af Birger Jarl äro nitton konungar komna, tillägger Sophia Brahe i margin: »1624 er nu 20 konger». Jmfr Beate Huitfeldts ord å s. 52 härnadan.

dessa bref sluta sig släktlängder och personalhistoriska uppgifter, stammande från skilda håll, äfvensom utdrag af diplomer och tryckta arbeten ¹⁾. Man saknar endast vapenteckningar och ofta äfven vapenbeskrifningar. Men en femte foliant, nästan uteslutande egnad åt dylika, ersätter bristen ²⁾.

Det har i långa tider varit bruket att med förakt se ned på den släktforskning, som fann sina främsta representanter bland den danska aristokratiens kvinnor under förra hälften af det sjuttonde århundradet. Bekant är den genealogiske samlaren Klevenfeldts hånfulla uttryck om släktböckernas »kjærlingesnak», bekant är också, att mera än en senare författare delat denna uppfattning. Men ståndpunkten är nu blifven en annan, sedan man lärt sig till fullo inse, i hvilken betydande grad släktböckerna ökat det stoff, som föreligger för den genealogiska vetenskapen. Och det saknar icke längre

¹⁾ Af dessa kopieböcker är den numera med n:o 6 betecknade en folio i gult pergamentsband om 74 beskrifna blad, af hvilka bl. 1—22 och 25—31 (23—24 senare inhäftade) innehålla Sophia Ruds släktbok, bl. 32—73 Vivica Podebusks, båda i afskrift, och bl. 74 en uppteckning »om de Minckwitzer», öfver hvilken Sophia Brahe skrivit: »Dette bekom jeg af Eiller Bryske». — I den med n:o 3 betecknade kopieboken, en folio i pappband om 45 blad, har Sophia Brahe låtit sin skrivvare införa utom bref och diplomer genealogiska anteckningar, hemtade ur ett flertal olika släktböcker. Å bl. 13 läses här: »Anno 1633 da haffde Helle Stensdatter 2 sønner och 4 døtter». — Sophia Brahes stora kopiebook, en folio i pappband om 106 beskrifna blad, bär på frampermen inskriften: »Alle haande om slegter», och på bakpermen: »Her Tage Tot.» Hvad som framför allt gifver denna bok dess värde är mängden af de däri införda afskrifterna af medeltida pergamentsbref. Den är skriven omkring 1640, såsom årtalsbeteckningar flerstädes gifva vid handen. Anteckningarne å bl. 80 härröra från den 27 juli 1639.

²⁾ Denna folio i pappband om 119 bl. bär å frampermen anteckningen: »Alle haande waben». Sophia Brahes källor till denna vapenbok äro icke endast en mängd noggrant angifna vapenböcker: när hon på de slott och gårdar, till hvilka hon kommit, funnit något i ämnet anmärkningsvärdt, har hon därom infört en notis. Hon talar sålunda bl. a. om Laxmandernas vapen, sådant det finnes på Rönneholm och Hofdala, om Krognosernas vapen på ett konterfej öfver Pernille Krognos på Billesholm, om Thottarnes och Rosenkrantzernas många anträd på Vallö, och om sin »moders 16 ahner, som de staar på bielcken paa Knudstrup j fruestuen».

sitt intresse att kasta en blick öfver arten af de arbeten, som härröra från en af de främsta, man kan väl säga den centrala personligheten bland dessa släktboks författarinnor, Sophia Brahe.

Det har blifvit sagdt, att de danska släkt- och vapenböckernas uppgift i första hand varit att tjena till ledning vid utarbetandet af enskilda personers antaflor. I och med det att adeln blifvit en herskande, inom sig sluten kast i samhället, och hvarje adelsläkt tagit eget namn, hade de tvenne vapen, som i det föregående ansetts tillräckligt betecknande för en persons adliga börd, faderns och moderns vapen, på grafstenarne och hjelkarne i slottsgemaken aflöst af hela räcker: fyra, åtta, sexton eller trettio två vapen. Svårigheterna vid upprättandet af dessa antaflor är tydlig: de gjorde släktböckerna till en nödvändighet. Men samtidigt bestämde de också i sin mån dessas innehåll: det blef, äfven där det historiska intresset spelade en betydande roll, ett rent genealogiskt, på samma gång som det inrymdes plats endast åt de släkter, hvilkas vapen kunde komma ifråga vid upprättandet af en antafla. Den utmärkte genealogen Thiset har i detta sammanhang anført ett betecknande exempel. Han påpekar, hurusom ingen släktbok eger en upplysning om den berömde Sören Norbys härkomst. Men det faller sig helt naturligt, ty herr Sören var aldrig gift, och ingen ättling kom att föra hans namn och vapen ¹⁾.

Dessa släktböckernas allmänna drag gå igen i Sophia Brahes genealogiska arbeten. Hennes uppställning skiljer sig i intet från de öfriga släktboks författarinnornas: hon följer släktled efter släktled, och hennes uppgifter gifva sällan mera än namnen och sjelfva släktförhållandena. Och omfånget för hennes forskning är också strängt begränsadt, om möjligt strängare än de andras. Den skånska adelns blod var så att säga samladt i henne: i den ena anräckan Braher, Rud, Lunge, Thott och Krognos, i den andra Biller, Ulfstand, Rönnow, Lunge och Galen. Kring dessa är det som hen-

¹⁾ A. Thiset, Til hvilken Æt hørte Niels Ebbeson? Hist. Tidsskrift, V, 5, 443 o. f.

nes intresse i all hufvudsak samlar sig; allt sättes i samband med dem. Hon gör ströftåg äfven på andra områden, men hon återvänder alltid. Hon skrifver en hel bok om ättlingarne af Birger Jarl och hans gemåls släkt ¹⁾; hon för räckorna fram till den utvalde konung Christian af Danmark och Gustaf Adolf af Sverige, men hon försummar icke att också föra dem fram till Biller och Braher. Och konklusionen i boken blir denna: »Saa war konning Gøstauusz den første og min morfader herr Clausz Bille nest sydschind børn». Hon tillägger stolt: »Och lod forneffnde konning Gøstauusz kalde sin datter frøchen Elisabett (hertug Chrestofers gemahl wdaff Meckelburg) effter min mormoder fru Elisabett herr Clausz Billisz, som mange witerligtt er: huilked forneffnde hertuginde sielff sagde till mig wdj Helsingborig den tid hindisz førstelige naade drog her jgenem landit jnd wdj Suerig anno 1592.»

Men är således den egna släkten och dess förgreningar hufvudföremålet för Sophia Brahes forskning, kan det icke förvåna, att traditionen inom denna släkt, Brahernas och Billernas, varit för hennes forskning en hufvudkälla. Det har varit lyckligt nog, ty det utpreglade intresse för genealogiska studier, som lefde inom denna, har gjort uppgifterna i hennes släktböcker mer än vanligt exakta. Men till denna tradition, som pietetsfullt fortplantad från föräldrar till barn, sträckte sig flera generationer tillbaka i tiden, slöto sig äfven andra släkters. Och dessa traditioner mötte icke blott i den vidsträckta korrespondans Sophia Brahe underhöll med de många inom den danska adeln, som delade hennes intressen: när hon i sin gård utanför Röde port i Helsingör mottog besök af vänner och fränder, gled samtalet lätt öfver på genealogiska ämnen, och hon lät då gärna anteckna hvad hon hörde. »Dete haffuer frue Sophia Below sagt mig», heter det sålunda på ett ställe, och på ett annat: »anno 1640 den 26 juni sagde jomfru Margrette Lange och hindes broder Niels Lange mig dette om dj Litler slegt.» Hon berättar vid ett

¹⁾ Nu i Sv. Riksarkivet.

tredje tillfälle historien om att det på andra sidan Randers skall finnas en runsten, på hvilken visan om stenen i grönan dal står inristad, och tillägger: »Holger Roszenkrandtz siger, at dete findes icke paa hin side Randers, men er kun en giøre snach.» Exempler skulle kunna mångfaldigas.

Vid sidan af det samtida ordet, taladt eller skrifvet, lemnade den föregående tidens vapen- och släktböcker en viktig del af stoffet till Sophia Brahes släktforskningar. Ännu är en hel liten samling af dylika böcker, hvilka stått i hennes bibliotek, bevarad. Man möter bland dem utom andra hennes farmoders Sophia Ruds släktbok, Vivica Podebusks från 1553, Lisbet Bryskes, skrifven på Stavanger kungsgård 1625 och 1628 skänkt till hennes dotter Birgitte Krabbe, äfvensom Helvig Kaas' af 1628 med däri inrymda ett femtiotal år äldre släktanteckningar ¹⁾. Men denna samling utgör endast en bråkdel af dem, som i Sophia Brahes kopieböcker finnas nämnda och excerperade. Där möta bland andra vapen- och släktböcker, tillhöriga Sten Bille, Kirsten Kaas, Sigvard Grubbe, Palle och Axel Urne, Sophia Below, Margarethe Friis, Abel Skeel, Else Munck, Niels Krag och Claus Lyschander. Äfven till borgerskapet i Helsingör har Sophia Brahe understundom tagit sin tillflykt. Det citeras en stor bok, som borgmästaren Peder Svendsen egde; »dissze waben», heter det på ett annat ställe, »har jeg ladit ritze aff Casper Mallers bog her j byen».

¹⁾ De båda senare i likhet med de förra nu i Sv. Riksarkivet. — I Helvig Kaas släktbok, som skrifvits på Ovesholm, läses å s. 18 följande om Sophia Brahe och Erik Lange:

»Sophie Brahe fick Otte Thott till Erickshollum. De aufflede enn sønn samen ved naffnn Thage Toett, som fih Brede Randtzows datter till Randtzoe-holm. Sidenn bleff frue Sophie Brahe gyfft jgienn och fick wnngge Erich Lange. De drog vdaff riiged, som huer mand vitterligt er, for giæld och løffte. Hand drog aff sin egenn frij vilge aff landett for andenn aarsage; hanns giældenner ville gierne hand schulle bleffued i landett, wille giørdt meged for hanns schyld. Menn handd haffde haabtest att giørdt sin sagh saa goed, att hand ville betald enn huer mere end handd var schyldige. Menn naar lyckenn vill icke, saa hielper jngenn windschibellighed. Hanns frombhed satte hannom wdj giæld.»

Det var utan tvifvel endast ytterst sällan som de danska släktboks-författarinnorna gjorde bruk af ett rikare källmaterial än det här nämnda. Sophia Brahe har gjort det. Hon har haft till sitt förfogande, i sina kopieböcker begagnat eller helt afskrifvit äfven sjelfbiografiska anteckningar eller äldre med de omhandlade personerna samtida släktmeddelanden. Man finner sålunda på ett ställe »her Arffuidt Trolles federne oc møderne slegtt, som er schreffued effter en fortegnelse, som hand med egen hand haffuer schreffuet», och på ett annat utdrag ur Iver Juels anteckningar från 1500talets början ¹⁾. Och mera än en gång har Sophia Brahe låtit öppna arkivkistorna på herresätena i Skåne som i det öfriga Danmark för att med tillhjälp af de talrika pappers- och pergamentsbref, som de rymde, binda släktled vid släktled. På Eriksholm stod i hennes tid ännu »de Thotters breffuekiste» med Iver Axelsens kvarlåtenskap; på det närbelägna Svensatorp, Ulfeldernas herresäte, hade jemte andra af Thottarnes äfven en del af Trollarnes dokumenter hamnat, och ur Aage Axelsens arkiv lemnade Sophia Below, gift med hans sons sons sonson Christian Thott till Boltinggaard, utdrag och afskrifter. Äfven om Rosensparrernas arkiv på Skarhult tala Sophia Brahes släkt- och kopieböcker. Och hennes studier i dessa diplomer, som nu mången gång blott föreligga i hennes afskrifter, hafva icke inskränkt sig endast till deras innehåll: hon har också studerat sigillan, som hängt därunder, och af vapnen dragit sina slutsatser. »Det første waben» — heter det under afskriften af ett pergamentsbref från 1464 — »war dj Enhörningh Skrammer waben, det andet war Stihauger Schrammer waben med ingen krogh paa, boide lidet hen till den wenstre side; om bege disse waben stod bogstaff, kunde iche leszis; den 3 war borte; dj thoe andre waben kunde mand iche kiende. Wden paa stod: Breffue paa Leerwed.» Man studsar: det är nästan som en anmärkning i ett modernt diplomatarium.

¹⁾ Numera i sin helhet tryckta af *O. Nielsen* i *Danske samlinger*, I, 47—59.

Med detta rika källmaterial, samladt under årens lopp från skilda håll, till sitt förfogande har Sophia Brahe gått till sitt arbete. Hon visar sig icke hafva varit blottad på kritik: hon har jemfört stridiga uppgifter och dragit sina slutsatser. Hennes anteckningar hvimla af rättelser i randen, ofta inledda med ett: »det er icke rett», »det kan icke were rett», eller »dette er forskreffuet». Hon visar härvid ofta ett riktigt omdöme. Men trots detta måste det först som sist medgifvas, att hon vid talrika tillfällen saknar blick för en rätt värdesättning af de olika källorna: lika litet som hos hennes samtid var hos henne ännu auktoritetstron bruten. Det förefaller, som om hon tillerkänt diplomerna ett högre värde än annat, men hon har varit böjd att gärna tro på traditionen, som berättades henne, utan att granska dess halt, och hon har icke nog uppmärksammat den olika beskaffenheten af olika släktböcker. Hon skulle hafva kunnat sagt som hennes väninna Beate Huitfeld på Svenstorp sade om sina förfäder: »Jeg maa icke throe de ville schriffue saa groff løgenn och sette slig en snack samenn, och gjørre slig en gemeen thalle der aff for deres effterkommere.»

Detta gäller i första hand de tidigare leden inom hvarje släkttafla. Här sakna icke ens de öfver Braher, Biller och Rosenkrantz misstag. Men ju närmare Sophia Brahe kommer sin egen tid, desto säkrare blifva hennes uppgifter. Och denna hennes egen tid — den omfattade nära ett århundrade. Hon var född, då Christian III ännu regerade Danmark, hon hade alltid lefvat i de kretsar, hvilkas ättartaflor hon uppsatte, och hon slöt sina ögon först i Christian IV:s sista år.

* * *

Det har redan förut antydts, att Sophia Brahe fört en vidlyftig genealogisk korrespondans, och att delar af denna föreligga i hennes kopicböcker.

Den af Sophia Brahes korrespondenter, från hvilken de flesta i dessa införda brefven stamma, är Beate Huitfeld ¹⁾,

¹⁾ Hon var född 1554 i Köbenhavn och dog 1626 i Lund.

sedan 1586 enka efter Knud Ebbesen Ulfeld till Svenstorp. Hon tillhörde den högsta danska aristokratien, och hon och hennes broder, den lärde kanslern till Lillö och Odersberga, gifva inom denna en bild i mycket motsvarande syskonparet Sophia och Tycho. Redan 1572 hade hon kommit i drottning Sophias jungfrukammare och hon tillbrakte sedan större delen af sitt lif vid hofvet, 1596—1612 såsom hofmästarinna hos Christian IV:s gemål Anne Cathrine, 1612—1617 såsom hofmästarinna hos prinsarne. Vid hennes namn har hitintills i främsta rummet fäst sig minnet af de båda slott hon byggde i Skåne: det i skånska kriget förstörda i all renaissancens prakt strålande Mölleröd på Finjasjöns strand och det i sin rena skönhet alltjemt lika fängslande Svenstorp på höjdsluttningen söder om Lödde ström. Brefven till Sophia Brahe visa henne nu från ännu en sida, delande sin samtids höjelse för genealogiska forskningar och i besittning af en vid kunskap i dessa ämnen. Det har varit ett intresse, i hvilket hon och hennes broder Arild mött hvarandra.

Sophia Brahe och Beate Huitfeld stodo i nära skyldskap — båda räknade med stolthet sina anor från tvenne af Nordens berömdaste släkter: Thottar och Trollar. Därmed var uppslaget till en brevexling dem emellan så att säga gifvet, när den någon tid efter Sophia Brahes återkomst från utlandet tog sin början.

1.

Min hiertte søster, som din goede schriffuelsze formelder, att di vlfue saxer, der staar offuen paa throllenn, dett schulle vere di Laxmander j dj dage, saa forstaar du dett icke rett. Dett er ingenlunde saa, men di Jervlffuer di haff:r førtt, førend hand slog den pusling jhiell, thu ting, som staar hoes throlle hoffuedett offuen paa, och dett schall verre thu jernn, som di haffuer brugtt i gammeldage, naar di haffuer fangett vlfue i Suerrigh, och derfor kaldes de Jervlffue, och førde dem inden i vabenett, och siden hand schall haffue slagett puslingen jhiell, haff:r di førtt dem offuenn paa hoes throllehoffuedett. Men der er en di kalder Inger Wlfful, siger di, for den aarzag, att di gad

icke hafft denn vmag och kaldett dem Jervlffue, och du vest, i gammeldage da for di dett offuer med den mindste vmag, som ieg baade haffuer hørtt och seett paa mange och end paa di Throller, att di gad icke hafft den vmag och sætt en hell troid, men ickun hoffuedett. Der haffuer och vered en anden slecht i Suerrig, kaldes Vlff, och dett kommer heller intett ved denne slegtt, och throllen kommer heller intett ved Laxmenderne. Laxmander er en slegtt for sig selff och kommer slett intet ved Throllerne ¹⁾).

Din moder och jeg vi haffde Laxmander vaben lige nær i vor anner, for du ved, din moders moder[moder] och minn moders fader var sødschen, och vi er nest sødschennbørn, och paa den side haffuer vi Laxmander vaben. Thi fru Beate, herr Jffuer Axelszens datter, som haffde her Arffued Trolle, hendes moder var en Laxmandt och hed fru Margrette Laxmand, och fru Margrette Laxmandz moder var her Erick Krummediges datter. Thi att her Arffued Trolle var 3 ganger gifft, och der kom jngen effler kong Karls datter, som her Jffuer haffde først ²⁾ Men wi er effter den frue, som var fru Beathe, der var her Jffuer Axelszens datter, hues moder var en Laxmandt, som jeg till forend haffuer schreffuedt. Mer kommer Laxmendene Throllerne intett vedt.

Och som du schriffuer och neffner en herremandt, der icke ville throe, att hand szaa haffde slagett en pusling jhiell, saa ved ieg icke mer aff, end som de gamle haffuer schreffuedt for nogen hunder aar siden, som schulle vere sched i Suerrig ved Edz gaardt, som di suare schoffue och storre bierge er, som di gamle haffuer schreffued for nogen hunder aar siden, och haffuer schreffued dett mand fra mand, paa all slegttten, indtelt dett nu er komen paa os. Jeg maa icke throe de ville schriffue saa groff løgenn och sette slig en snack samenn, och gjørre slig en gemeen thalle der aff for deres effterkommere.

Vi haffuer och titt hørtt sige aff schofftrolle, puslinge och vildduerre, som ieg och selff, om ieg var dig till ordz, ville berette. Slige loed sig tilszyne, som ville vere her forlangt att schriffue, huilekett end haffuer bevist sig paa ett sted aff kongens godz, som ieg haffuer i forszuar aff kongenn, som icke lig-

¹⁾ Säggen om trollet, hvars hufvud Herve Eriksen Ulf eller Trolle skall hafva afhuggit, beröres i detta bref väl för första gången inom litteraturen. Nästa gång det sker är i Petrus Jonæ Angermannus' likpredikan öfver fru Anna Turessdotter Trolle 1620.

²⁾ Magdalena Karlsdotter Bonde var herr Ivers tredje gemål. — Sophia Brahe tillägger med anledning af Beate Huitfeldts uppgift: »thi her Iuer hade ingen børn med hinde uden en dater, kom jntid till alders».

ger her till kloster¹⁾, som vaare her forlangtt att schriffue. Vi finder dett och i dett ny thestamente, att spøgelszer er till, thi apostlene den thid di saa Cbristus gaa paa vandett och di var i schibett mentte di, att dett haffde verred et spøgelsze. Dett er nu nock der om paa denne thidt. . . .

Den mallede pusling waben du schriffuer och begier, du maatt beholde, maatt du beholde, saa lenge som du vilt.

Dett andett du schriffuer om och begier, att ieg ville lade dig faa och sendett till Ericksholm, och du haffuer der bestelled saa vest ett budt, saa maatt du icke derfor fortенcke mig, for ieg haffuer schreffued dig till tilforrn, att du maatte icke faa dett, icke heller begiere dett, førend gud vill vi kommer selff tilsammen, thi dett kand intett thiene dig, och kandsche du kunde icke heller behoffuedt, naar du fick dett. Dett er nock sagt paa denne thidt.

2.

Min hierte kiere søster, dett du skriffuer om dij krønicker, saa har ieg laandt Kristoffer²⁾ dem alle nij, ellersz skulle du gierne faett dem, men iegh wed well, att min broder for ett sted wild ij en aff dij krønicker³⁾, dett er med dett sandbarn, men hand wiste dett icke, førend bogen war trøcktt, att ieg wiste ham breffuidt igen, thi den dij wille hafft den arff fra och gjorde dem ett sandbarn, hinds szøn hed Stij Ollszen, hansz moder hed fru Ellenne och war søster till dij 9 Axellszøner, men huem den war, som lod gøre sig dett sandbarn och wille haffue den arff der medh fra den lille Stij Olssen, som war dij mange Axellszønensz søster sønn, hansz fader hed her Olle Stijsøn och war en Kraagenosz. Dett er wnulligh, att ieg kand rette digh j alt ting, vden jeg war digh sielff till ordz, for dett er szaa møgett, men iegh sender digh en sedell paa dii 9 Axellszøner, som er effter her Axell Pederszøn, thij dett wille were alt for langt att rede wd, dett loffuer hen j saa mange slegtter, men ieg føllger kun dj nie, szom er aff den green, wij er komen aff.

Och som du schriffuer att du h[ar] fundett een, som heed Stij Axellszønn, saa war hand inttett aff dij Totter, menn Biørn Sagstrup och fru Anna paa Skotterup er komen effter ham⁴⁾. Huad slegt hand war aff, wed jeg icke, men hand war intet aff

¹⁾ S:t Peders kloster i Lund, med hvilket fru Beate förlänades 1615.

²⁾ Kristoffer Knudsen Ulfeld († 1653), brefskrifvarinnans son.

³⁾ Arild Huitfeldt i Danmarks riges krønike, III, 416.

⁴⁾ Båda stammade från en syster (Ellen) till Stig Andersen Thott till Näs.

dij Axellszønner. Huem der wille lede der effter, kunde mand weell finde dett, men hand komer osz inttett wed. Saa maa dett weell gaa forbij.

Min hiertte søster, som du schriffuer, att du har funden dett schreffuet, att dij Laxmander och dij Troller skulle werre aff een slegtt ¹⁾, saa er dett icke saa, men iegh har thillforn skreffuidt digh till, adt dij Vlluer er dij smaa sagser, som staer offuer paa Trolle wabnedt hoss Throlle hodett, men her Aridt Throlle, som haffde den fru Beatte, och fru Beattisz moder var en Laxmand; mere wed ieg icke der aff end aff dij gamell skriffter, som iegh till forn har laant digh. Nu dett du skriffuer om fru Byrette Bondiss datter, saa findiss hindisz fadersz naffuen alle sted skreffuidt med Bonde Ipszenss naffuen, och dett skalt du wide, att alle dj, som i gamell dage hed Jacop, dem kalte dij Ip eller Jepe, men i breffuid hed hans søn Bonnde Ipszen och war en Tot. Jeg will end wisse digh dij breffue hanss naffn star j, om dett giordisz behoff ²⁾.

Du skriffuer, att du har itt sted funden, att fru Berettes moder skulle were her Knud Thruedszens datter aff Ørtofft ³⁾, och begerer hanss waben att wide, saa war fru Berette icke her Knudz datter. Herr Knud haffde weell en frue, hed fru Maren, som du har weell nogett hørt om, och ieg will med dett første, nar jeg bliffuer nogitt stercker, lede, huem den fru Maren er. Han war to gange giftt, hanss sziste høstru hed fru Ingebor Hack ⁴⁾.

3.

Min hiertte søster, dett du schriffuer om den her Johan Frisz ⁵⁾, saa haffuer ieg alderigh skreffuett dett, vden drengen haffuer forskreffued sig ⁶⁾; hand var aldrig giftt; jeg kende ham weell; jeg haffuer seett ham. Dett er migh vnderligh, om hand kunde for-

¹⁾ Sophia Brahes tillägg: »Det mente jeg ike».

²⁾ Sophia Brahes tillägg: »Jeg hade ike skreffuit saa, di jeg wed, ad fru Birgte her Per Brahis war en Tott».

³⁾ Sophia Brahes tillägg: »Men ieg hade skreffuit, at jeg wile wide, huem her Knud Trudsens hustru war».

⁴⁾ Knud Truidsen (Has) till. Örtofta var gift: 1:o med Maren Bondesdatter (Thott); 2:o med Ingeborg Andersdatter (Hak); 3:o med Margrethe Vernersdatter (Parsberg).

⁵⁾ Om Johan Friis till Hesselager (* 1494 † 1570), Danmarks rikets kansler, skrifver Sophia Brahe på ett annat ställe: »Her Johan Friesz candt-zeler wille hafft fru Anne Thinhusz; dj hørdis ner til samen».

⁶⁾ Sophia Brahes tillägg: »Det fantz it andet sted i en slegtebog och war forskreffuit».

schreffuett sigh for Grisz och satt Fris, thi ieg bad ham schriffue de gamle Griszer och icke de Griszer, som nu er.

Nu som du schriffuer, du haffuer fundett i fru Sophia Rudz slegttebogh om de 9 Axellszønner, att een iblant dem schulle hedt Sti Axelszønn, saa er dett icke sandt, fordj ieg haffuer dett skiffte breff, som er gaaen imellem dem paa Lunde landsztinng.

1. Men der war een, hed her Erick, hand var Sueriges hoffmester, hansz frue hed fru Ellene, de haffde ingen börnn. Ieg will wiisse dig gamle breffue om derisz arff.

2. Den anden hed her Aage Axellszin, den er Peder Tohtt och nogle i Suerigh komen effter, som well gamle breffue och register skaal vduisze.

3. Den tridie hed her Oluff Axellszøn, hand war Danmarcks hoffmester, hans datter hed fru Berette, hun war her Oluff Roszenkransz moder paa Valøe. Och effter her Olluff Axellszønn haffuer hand arffuedt Waløe. Her war vell lange saacker att snakke her om, om vij var hinn anden till ordz, som sanden er.

4. Den fierde var her Jffuer Axellszønn, som først haffde till hustru fru Meregrette Laxmandz, den vi er komen effter, och fick sziden kong Karls datter aff Suerigh. Och ingen børn med hende ¹⁾.

5. Den femtte hed her Philippusz Axelszen, hansz hustru hed fru Ingeborig ²⁾, hun var her Eggert Fridløffs datter, och for dett suogerskab sagde her Eggert Fridløff den første kong Christian huldskab och mandskab op och rømede Danmarck den tid de mange Axellsønner rømde. Jeg wed icke till wisze, om hand heed her Johan eller Eggert, men heed faderen Johan, daa hed sønen Eggert. Och dene fru Ingeborgh och her Philippus haffde ett børn, saa arffuen falt [icke] till bage igen paa de Fridler ³⁾; hun hed Ingeborg, hun bleff gifft till Suerig och bleff vdgiffuen med dett godz dij arffuede i Suerigh effter her Philipus Axelszøn; hun fick her Erick Trolle, och hand war her Jacop Trollisz halffbroder; hun war biszp Gustaff Trollis moder; hand bleff ij Fyn paa Øxebierett ⁴⁾.

6. Den siette hed her Lauersz Axelszønn, hand war tuende gange gifft, och begge hansz husztruer hed fru Karen; den eene var suensk och hed fru Karen Miser [ø: Niepertz]; der er store

¹⁾ Sophia Brahes tillägg: »Wden en dather, som kom intid till alders.»

²⁾ Sophia Brahe anmärker: »Hun hed Anne [ø: Ermegaard] och hindis datter hed Ingebore.»

³⁾ Här är i texten inskjutet: »Saa haffde her Eger Fridle end en datter; hun var gamle her Andersz Billisz szøster; hun hed Ingeborig.» Herr Eggerts enda dotter Ermegaard blef i sitt andra gifte moder till Anders Bille.

⁴⁾ Sophia Brahe anmärker: »Det findisz icke saa i kroniken.»

slegtter effter dem i Suerigh och Finndland; han haffde ochsaa een datter, hed fru Anne, hun bleff i hendisz förste barszel-szeng, hendesz hoszbond hed her Hansz Bille, war de 2 fruertz fader paa Egede, förind hand fick [deris] moder. Jomfruerne haffuer jag szeit. Och fick ett barn, och med dett barn arffde hand Neszbyholm i Sielland och solde dett siden; saa arffuede hand och derfraa di Axellszønner.

Jegh finder ochsaa, att en aff dem, enthen her Laffrensz eller her Phillipus, haffde en datter, skulle heett Anne, och bleff gifft till Broholm; ieg troer dett [intid] szaa, men hun fick een aff de Biø[rner]; du wedz well, en guod gamell szleggt, [kan] well tencke di Biø[r]ner er komen d[eraff] ¹⁾.

7. Den szyffuende hed her Kiell, der war ingen effter ham, for jeg finder ham indför . . . dij haffuer skjiffit effter ham; ieg finder ett breff, att nogle arffuinger haff[uer] bettalt nogen gield, och her Arell Trolle ochsaa betald nogitt paa hansz husztrusz vegen.

8. Den ottende hed Andersz Axellszønn, hand drökned j Hickeberre søe och bleff inttet gifft. Skifftebreffuedt formeller och om hansz arff. Hand stod paa broen och haffde szin festemø j aarm, och stød till reckett, och de falt vd och bleff der begge to. Men fru Talle ²⁾ berette dett anderliudsz. Hun sagde, att jomfruen haffde giffuen ham munster att sticke paa sine kleder, och dett skulle vere en tromett, och hand stoed op till reckett och wiste hinde dett war ferdigh, daa szuarde hun, bleszer hun aff, och da skulle hand bleffuedt szaa jffrig och tog hende ij fassn och szpranck vdj och bleff der begge toe ³⁾. Mere ved jeg der icke aff.

9. Den niende hed her Peder Axellszøn, hand var proust ij Dalbye och skulle haffue werid biszp i Fyen, men hand haffde studeridt litt för mögitt, saa hoffuedet bleff galt paa ham. Hand haffde ingen børn.

Nu haffuer du dem, de var icke fleer effter den fader, men de 2 dötter haffuer ieg sagt tillfören. Nu haffuer du de

¹⁾ Oluf Axelsens dotter Cecilie († 1474) blef gift med Bjørn Johansen Bjørn till Voldby; Philip Axelsens dotter Anne † ogift 1464.

²⁾ I Sv. riksarkivet befinner sig en vapenbok, upplagd af Christense Krag († 1657), dotter till Mogens Krag och Sophia Jul, hvilkas vapen inleda boken, och gift med Fasti Staverskov Glambek till Öluffgaard. Å de första sidorna har fru Christense under fromma tänkespråk tecknat sitt namn. Senare har boken varit i Thale Ulfstands ego. Denna har å bl. 33 under Urnernes vapen skrifvit: »Ere vare gud i himelen för den gode mand ieg haffuer faatt aff dene sleggt. Thale Vlfstand. Egen haand 1655.»

Denna vapenbok införlifvades 1722 med Antikvitetsarkivet och kom vid dess upplösning 1780 till sv. riksarkivet.

³⁾ Sophia Brahe i margen: »har kun werid snach.»

9, men dett dij skulle vere 10, dett hørde jeg alderigh, førend din faster fru Madalene ¹⁾ sagde dett, och der effter haffuer mange hafft den snack du well wed ²⁾.

4.

Jeg haffuer jgenem set det du szende mig med di trinde kringeler och er ret. Jeg haffuer nogle slegte rigister om di szuensche och dansche konger fra kong Gorm den gamle. Vij komer der alt jnd paa Throlde sziden, paa end en side föruden det der staar i dj kringler, szom du sender mig. Den slegtebog formar fast mere end det du szende mig.

En Wlstand ³⁾ fick en Throlle, som war min moder faders søster och din oldemoder. Hindis moder[moder] var en Laxmand. Det findiss adt were schreffuit, ad en Laxmand schall haue verid konge i Suerig. Men vi kan det jntet regne, det er saa lanngt, men fra den første kong Waldemar i Danmark kan well bade du och jeg regne wos paa Throlde sziden, effter en hans datter fick kong Erick i Suerig, den 10 aff det naffn; dateren hed Rigissze och bleff droning wdij Suerig; hun drog thill Danmark och begierede kong Waldemar Siegers hielp, der de wille szette hinndis børn aff fra kongerigett, och effter en hindis søn, hed hertug Bendt, ere alle wi Throller komne paa herr Arwid Throllers fadermoders side.

Dy suensche konger giffte denem jblant adelen, som mange historier giffuer tilkende.

Paa en Bildis moders vegne, som var din oldefader her Sten Billis hustrues moder, kommer du och jnd med gamell kong Gøste, och hun hed frue Berette och förde den stormvassze, som dj Wasszbyrd nu fører. (Mange wide icke andet end dj wasszbyr er af gammell kong Gøstis folck, och er det icke, men huad en huer fører offuen paa hielmen, wed ieg icke endnu.) Denne frue Berete fick en Rønou, der dissze 3 konge riger war wnder Danmark, och hun haffde en dater, hed Margrete Rønou, hun fick her Stien Bille. Hand wor lanszdomer wdj Skonne; de haffde en søn, hede her Claus Bille, som war dinn moderfader.

Om Wlstenderne. I slegte bogen haffuer dj begyndt paa Gert Roe ⁴⁾, och det er ret, fordj hand var thend første her kom jnd j landet. Hand fick her Holger Jonsen Wgerups datter;

¹⁾ Magdalena Brahe g. m. Jörgen Urne till Boserup († 1560).

²⁾ Sophia Brahe anmärker: »Den snak war ike sand. Den tiende hørde intet i [k]wl mz di andre, och kom jngen slegtt effter ham.»

³⁾ Sophia Brahe inleder detta stycke med anmärkningen: »Suar om noget ieg hade skreffuet hinde til.» — Hon tillägger, att ofvannämnde Ulfstand var herr Jens Holgersen.

⁴⁾ Släkten von Rohr förde samma vapen som Ulfstanderna.

hun hed jomfrue Christenze Wgerup. Hun war lam, och fick hand Gleminge med hinde. Det war icke daa saa byget eller forbedret, som det nu er. Dj haffde en szøn, hed Hendrich Gierden, fick en frue, hed Helle, förde en stor fugell som en thrape i hindis waben, Med hinde fick dj Sallerup, som ieg troer nu liger wnder Gleminge. Dj haffde 2 szønner, den enne hed Holger Hendrichsen, som war her Jens Holgerszen och de sydskens fader, och Jep Hendrikszen, som war Hack Hollgerszens och di sydschens [faders] faderfader.

Nu ma jeg och reformere noget i din store slectebog om den Bille, der haffde frue Edell.

Hand war icke Peder Billis søn aff Suanholm, men hand war her Hans Bille och her Anders Billis broder. Och hans moder hed frue Ermegard och war her Egert Frelis dater. Hindis moder hed fru Karen Krømpen [c: Anne Iversdatter Juel].

Men ad Torben Bille, som haffde fru Edell, var broder thill her Anders Bille och her Hanns Bille, och war icke her Peder Billis szøn aff Suanholm, som din slectebog formelder, men war broder med her Anders och her Hans Bille, kan du forfare aff ett affkalds breff, som ieg sender dig en copie aff, ad her Hans Bille har verid paa ett skiffte paa sine wegne och szin broders barns wegne . . . fru Edele.

Jeg sender dig och en stor slegtebog om dij danske och suensche konger. Den er lige som en halff krønnicke, och hun stemer paa det siste jnd paa thend szlectebog du szende mig med de trinde kringler. Villt du lade skriffue thend vd, da maat du det well giøre.

5.

Wist du icke ad du och jeg haffde en oldefader? War icke fru Liszebet her Klaus Bildis moder och min moders fader tho szyskende och end thuelinge fød paa en thid, den ene en thime elder end thend anden? Se i din szlectebogh, skall du icke haffue 4 aalde fader 4 aalde moder paa suersziden.

6.

Jeg har och fundet jtt gammelt breff, at fru Biatte, som war her Jffuer Axelzens dater, haffuer werit gifft till forn, førind hun feck din och min oldefader, her Aarildtt Trolle, och haffde en aff dett szlegt, som kaldis Lille ¹⁾, och haar boet i Ariltsløff houffgaard och haar haftt itt barn med hannem ²⁾,

¹⁾ »Hand hed Trud Pedersen, förde det waben, som kaldis her Joen Lille: blaa och gulle bielker,» antecknar Sophia Brahe i randen.

²⁾ Sophia Brahes anteckning: »Hand hed Peder Trudsen.»

och hindis mandz moder haar tagit baarn till szig, der hindis mand døde; szaa er barnet bleffuen døtt, szaa at frue Beatte arffuet szitt barn, szaa witt szom barnens faders waar, men farmoderen leffde, der for kunde fru Beatte icke komme jnd i szit barns fader moders godtz, fordj hun offuer leffde frue Beattis baarn, och hun haar het fru Kiersten den fader mor, och Anders Stiszen i Nees och en hans broder di erre bleffuen denne frue Kierstens arffuinge, och en fru, har heet fru Mette i Giesholm, er och bleffuen fru Kierstens arffuinger med Anders Stiszen. Dette schriffuer ieg digh, for du wilt wide om Anders Stiszens folck i Nees. Huad szlegt fru Kiersten var aff, det wed ieg icke ¹⁾, men min szøster ²⁾ mentte, att hun war aff en slegt, szom de kalder Giødickszønner ³⁾. Men der er fallen thrette imellom Anders Stiszen i Nesz och her Aarilt Throlle for det, at fru Kiersten tog szame barn thill szig, och frue Beatte giffet szig. Och frue Kiersten haffde barnet hoes szig i nogenn aar, daa thog frue Kiersten barnens faders godz till szig, daa thog hun en gaard eller tho aff frue Beattes faders guodz och viste icke andet, jnd det haffde werit barnens federne, och der offuer kom Anders Stiszen i Nees och hans broder j trette med her Arilt Trolle, och fru Kierstens arffuing de matte legge her Arild Trolle wd bade for det godz, som frue Kiersten anamet aff her Jffuers godtz, deszligeste maatte de legge fru Beatte och her Arildt vd fru Beattis barns ferne, som hun haffde med den første mand, och løszøre boo och boschaff, szom hun haffde med barnet.

Daa haffuer her Anders Stiszen beszeglet med szligt itt waben, szom de Axellszønner, men om det haffuer hafft den farue som dj Axellszønner, det kand mand icke szee paa szignetet. Jeg finder ham icke heller blant de nij Axelszøner. Som ieg szende dig enn copie aff her Arildt Trollis rettergang, som her Arild Trolle har hafft medh her Olle Stiszen for kongen ⁴⁾, det szer du, at di haar skiffet Anders Axelszøns godtz och Kield Axelszens och Peder Axelszens, for di haffde jngen børn. Den her Sti Ollszen, som haffde fru Barrbra Brahe, hans moder hun war szøster thill de mange Axellszønner, och hun hede fru Ellen, och hon fick jntet joregodz. Deraff kom trete jmellom di Axelszøner och gamble her Olle Stiszen.

¹⁾ Fru Kirstine Stigsdatter Thott var syster till Anders Stigsen.

²⁾ Utan twifel Margrete Huitfeld († 1600), g. m. Mogens Eriksen Mormand till Bramslykke och Löfvestad.

³⁾ Sophia Brahe antecknar i margen: »dett er ike rett, thi Sti Erichsen haffde en datther, som hed fru Giertrud; hindis hossbunde hed Andersz [?: Axel] Giødichsøn paa Gunersløff.»

⁴⁾ Detta bref afskrifvet i Sophia Brahes stora kopiebok.

Nu om noget, som staar i diin slectebog.

Som du wille wide huad szlegt den her Stj Anderszen aff Biørnholm haffuer weridt, saa har ieg lest ij nogen krøneker, ad hans høstru skulde haffue verid en aff kongernis søster, enten ij Danmark eller ij Norge ¹⁾. Jeg har well och, men ieg var barn, hørt en visze der om en part, men hand schulde sielff haue weridt aff MarStis folck, men huad hans thillnaffn har verit, wed ieg icke. En skreffuen bog har ieg, som Ane Krabe paa Stenollt haffuer giffuet mig om et skiffte, same Stj Anderszen har skiffet ij melom sine søne døter, troer ieg, och en hed jomfru Thoue och en jomfru Liiszebet, men ieg ved icke, huor den liger jblant mit thøy i Kiøbenhaffn och anden stedz...

7.

Min hiertte søster, efftersom ieg forstaar du studerer nu flux i slecttebøger och wille wide alle slegtter saa møgett kand faa at wide och dett der gammelt er, saa haffuer ieg schreffued och lagtt her hoes, saa dett thør vell vere rettest, som du haffuer schreffued, men sandellig ieg haffuer hafft dett før schreffued, att hun schulle verid en Basze, och dett er bortkomen for mig.

Och efftersom ieg lod dig wide, att her Axell Laueszen var en Brock, huilckett och var santt, saa vill ieg ike heller lade att lade dig wide, om du haffuer løst thill att wide, huem hans moder var. Da hed hun fru Pernelle. Jeg kand thencke hans datter, som hed Pernelle och var her Albrett Engelbrettszøns hustru, hun haffuer vered kallett effter her Axell Laueszøns moder, och var samme her Axell Laueszøns moder søster till den onde fru Giertrud paa Hickeberre, och hendes moder var aff de gamle Muncker, som fører thill vaben enn gull bielcke thuertt i itt røtt feldt, lige som Krabberne før en rød bielcke i ett gultt feldt, thi du vest vell, att di Muncker, som nu er thill, før Langer vaben och er Langer aff rette. Hun haffde enda en søster vden fru Giertrud. Dett er her for langtt att schriffue.

Min hiertte søster, nu vil ieg lade dig wide, att ieg haffuer fundett nogett litt aff her Anders Stiszøns slegt i Næs, saa det er icke sandenn, dett du vest vell folck haffde sagtt om den slectt ²⁾. Hand haffuer icke heller vered broder til de 9 Axel-sønner, som ieg och haffuer seet skreffuenn i enn slegtebogh, att hand schulle haffue verett. Men ieg haffuer fundett, att hand haffuer hafft enn broder, hed her Niels Stiszønn hand var prelatt (!) j Lund, och di haffde to søstre, den ene

¹⁾ Enligt arkivarien Thiset torde här föreligga en förvexling med Peder Stigsen (Krogno), g. m. Valdemar Atterdags halvesyster Regitze Løvenbalk.

²⁾ Sophia Brahe: »Dett war wist ike sande: det har jeg nock besken om».

hed fru Mette i Giedzholm, den anden haff:r heett fru Kistenn i Aridszløff hoffgaard, och fru Kisten haff:r hafft en sønn, hed Thruud Perszønn, och førde dett vaben med de mange blaa och gulle bielcker. Den sønn hand fick fru Beathe, her Jffuer Axelszøns datter, som vi er komen effter; hand var hendis første hossbunde. Hun haffde en sønn med hannem, hed Peder Truedszønn; hand døde, der hand var otte aar gammell. Och denne fru Kisten, som var mor thill den herremand, der haffde fru Beathe, hun tog barnett och godszett thill sig denn thid fru Beathe giffte sig jgienn, och tog en gaard med, som var aff fru Beathe Jffuers datters godz. Och den thid barnett døde, saa arffuede fru Beathe hans færne och icke mørne, fordi fru Kisten leffde baade sitt barnn och barnebarn offuer, saa fru Kisten maatte faa fra sig igien dett godz hun haffde anamed med barned, och der var stor trette for samme godz jmellen her Arell Throlle ; der siden haffde fru Beathe, som før haffde den Thruud Perszønn ; och her Niels Stigszønn och her Anders Stigszønn, saa her Arell haff:r komed i schiffte med dem effter fru Kisten. Di haff:r hafft ett mögett schönnt godz att schiffte. Her ligger schiffte breffuen, som er gaaen imellen her Anders Stigszønn och her Arell Throlle paa sin hustrues vegne. Jeg kand vell thencke, att gienpartten aff breffuett maa findes i de Thotters breffue kiste paa Ericksholm.

Dett siunes och lige som att fra Kisten haffuer hafft Glasax i vere och Symbrishaffnn och Albo herredt. Jeg kand icke heller dømme rett derpaa, om hun haffuer vered giffit, førend hun fick Thruud Perssøns fader, eller icke. Dette ieg dig icke forholde kunde.

Det urval af Beate Huitfelds bref ¹⁾ till Sophia Brahe, som här blifvit meddeladt, förer midt in i de tankar, som rörde sig hos de adliga släktboks författarinnorna i Christian IV:s dagar. Dessa bref äro tidstecknande. De gifva på en gång förtjänsterna och bristerna i tidens genealogiska forskning: det lefvande intresset för släkternas förflutna, hvilket af efterverlden icke kan nog uppskattas, och det trägna begagnandet af de rika källor, som stodo till buds, men på samma gång den på mera än ett ställe framträdande kritiklösheten och den ofta falska kombinationen af fakta. »Dette haffuer ieg fundett schreffuid for mig aff de gamble, lige som ieg sender dig dett» — är ett karakteristiskt, ej så sällan

¹⁾ Dessa bref återfinnas i Sophia Brahes äldsta kopiebok.

återkommande uttryck i Beate Huitfeldts bref till hennes väninna.

De öfriga bref, som Sophia Brahes kopieböcker rymma, härröra alla från slutet af hennes lefnad. Det är bref, skrifna af Birgitte Mormand, syskonbarn till fru Beate på Svens-torp, Abel Norby, Helle Stensdatter Laxmand († 1640) till Rönneholm och de bekanta släktboks författarinnorna Lisbet Bryske († 1655) och Sophia Below († 1641). De utfylla i sin mån den tidsbild fru Beates bref gifva, och ett och annat af dem skall också här meddelas.

Fru Birgitte Mormand ¹⁾ skrifver antagligen i slutet af 1630-talet:

Jeg haffuer iche mine 16 anner hieme (dj er i Holsten at lade vdschere och sette i wor stue), men jeg sender eder en fortegnelse paa min herkompst, at i der aff kand erfare, huad waben det er. Och giffuer eder venligen at vide, at der er et waben iblant, som ieg nu sender eder vdkasted, som jeg jcke ved noget naffn paa, som gierne ville vide, huad slegt dett er aff, och kand jngen stedtz finde det. Wabnet er saaledisz: schioldet er huit paa schach, ner ad leger en halff graa hiorte vie med 7 toher, huilcket wender opad. Derunder staar enn gull stierne, och paa hielmen staar 2 halffue hiorte vier, som naar hortad samen neden till; der medt i mellom staar en gull stierne. Dett wabenn førte her Erich Jensenn aff Øresløff, och var den siste aff den slegt paa schiold sidenn, och menisz, at det schulle haffue veridt bisp Apsolons møerne vaben. Giører vel och leder i eders slegte bogh, om i kunde finde naffn derpaa, huad slegt det haffuer verit, thi jeg kand jcke opspørge det nogen stedtz, vdenn jeg kand faa det hoesz eder ²⁾ . . .

I ett bref från Helle Stensdatter Laxmand, skrifvet på Rönneholm den 21 februari 1640, »huor wdj hun schriffuer goede netter paa hinded och Jørgens ³⁾ veigne», heter det:

¹⁾ Birgitte Mormand var gift med Christopher Steensen (* 1593 † 1657) till Grimsted på Låland.

²⁾ Brevet jemte Birgitte Mormands antafla infördt i Sophia Brahes kopiebok n:o 3. — Vapnet tillhörde fru Birgittes farfaders farmor fru Karine, Mogens Pedersens af Hundslev.

³⁾ Jörgen Hohendorf till Falkenhagen (* 1577 † 1640), Helle Stensdatters man. Han liksom hans hustru ligga begrafna i Stehags kyrka.

Min fader¹⁾ och moders bröllup war paa Nørregaard j Laalandt, och da haffde min morster Anne²⁾ och saa bröllup paa den samme tid, som war den 7 november 1585. Den første min morsters mand hede Hansz Falster til Kåsløse j Falster. Di war thil sammen i 15 aar. Siden fick hun Strax [o: Stax] von Tinnen, och haffde dj bröllup paa Suenstrup den 30 januarij 1603 och leffuede dj thilsammen paa 9 aarss tid och haffde strax Suenstrup i forlening, och siden holt min morster husz nogen stund paa Ottestrup och siden paa Sandbygaard, saa lenge hun leffde, och haffde hun ingen børn. Min fader och moder leffde thil sammen i 17 aar och haffde dj 5 døttre och 1 søn thil sammen. Døttrene hede Merete och Liszebet, Helle, Sidzel och end da een datter hede och Lisebet Stienzsdatter, sønnen hede Knud Stenszen. Min fader leffde thil 1614 och bleff her paa Rønnowholm. Da war wi 3 døttre, som offuer leffde min fader och moder, och war ieg och min søster hoes min morster, der wi haffde bröllup, men ieg war mesten hoes min mormoder fru Karen Gyllenstiern, saa lenge hun leffde; saa komb ieg thil min moster och war hoes hende j 4 aar, før Jørgen och ieg haffde bröllup, och haffde min søster Merette och Christopher van Tinnen bröllup j Kiøge, der mand schreff 1616, och haffde Jørgen och ieg bröllup i Kiøge 1620, och haffde min søster Sidzele och Clausz Wrne bröllup j Nsted 1623, och haffuer Jørgen och ieg haft 5 døttre och 2 sønner, døttrene heder Magrete Hundorff, Karen, Merette, Sidzele och Anne Hundorff, sønnerne, den første heder Albrit Hundorff, den anden heder Stien Hundorff. Min morster Anne war paa een 5 aars tid hoes fru Lisebet Seest och siden war hun hoes fru Lisebet Frisz, thil hun schulle haffue bröllup; saa komb hun thil min mormoder, och haffuer ieg nu leffuedt alle mine sødschind offuer. Huad sig belanger med min morfader Hansz Lauridzen paa Nørregaard om den slegt, saa schal den første were kommen her ind j Danmarck aff Tydschland med kong Christopher aff Beyren³⁾.

Särskildt liflig synes Sophia Brahes förbindelse med Sophia Below hafva varit. Ständigt och jemt möta i kopieböckerna meddelanden om upplysningar, som hon lemnat. Af hennes bref föreligga flera i afskrift; ett af dem, som rör sig om Erik XIV af Sverige, har följande lydelse:

¹⁾ Sten Madsen Laxmand till Rönneholm g. m. Margarethe Hansdatter Baden.

²⁾ Anne Hansdatter Baden till Nørgaard († efter 1630).

³⁾ Brefvet infördt i Sophia Brahes stora kopiebok.

Faarup den 15 februarj 1639.

Huad belanger det du omskriffuer at haffue fundet wdj en thysk bog, den bog findis j mit kammer, om kong Henrick aff Suerig, der wilde hafft dronning Lizabeth aff Engeland, saa war det kong Erik, som det och findis j den suendske krønnike ieg haffde lant dig engang, mens hun fexerid hannom kon, hand haffde send sin broeder did engangh, och kong Gøste gjorde stor omkostning derpaa, mens det war jndtid den stund hun sad fangen, mens siden hun kom till regementet. Det findis ochsaa j de engelske historier Caudanus haffr skreffuet, som min børn ¹⁾ haffuer paa fransøsk, dj haffuer leest det for mig paa danske, der kalder di hannom och Henriik, kand skee dj thydske dereffter kalder hannom och Henriik, dj haffuer icke wist wnderkeed der imellom paa engelst, det war førend hand fik nogen, att hand beyllet thill dronning Lisebeth, mens hans fader end leffde.

Ellers findis wdj de suendske krønniker jntet widre om hans gifftermaall, for det endis med Gustaffs historie, hand bleff well jndtet giffit, men hand leffuet, mens wdj den latinske slegteboggh findis slet jndtet om hans gemahl eller nogen hustrue hand haffuer hafft, endog hans naffn mange steder findis der udj, men huor hand neffnis staar derhøes en søen, hand haffde, kaldis hertug Gustaff, bleff j Rysland thill Muskow 1607, och en daatter, hede Sigfred, fik Henrick Tott, och Aage och Erich waar hans sønner, och effterdi de jndtit haffuer wilt satt nogen moder till dennom, thuill ieg paa, att hand haffr hafft nogen anden gemahl end den same du skriffuer nu om. Det war en skomager daatter, huilkett jeg altiid haffuer ment, dog di suendske will kand skee icke saa haffue det ²⁾.

Sin särskilda plats intager ett af Sophia Belows bref, då äfven det meddelande af Sophia Brahe, som föränledede detsamma, finnes bevaradt. Det är ett meddelande, som i sin rättframma skildring af brodern Knud Brahes ³⁾ kärleksäfventyr med Sophia Mogensdatter Mormand ⁴⁾ är allt för

¹⁾ Hennes barn voro: Henrik Thott till Boltinggaard, Gladsax och Svinebjerg (* 1606 † 1674) samt döttrarne Birgitte (* 1610 † 1642), känd för sin lärdom, och Anne († 1658).

²⁾ Brevet infördt i Sophia Brahes vapenbok.

³⁾ Knud Brahe (* 1555 † 1615) g. 1584 m. den lärda Margarethe Eriksdatter Lange († 1622), Erik Langes syster.

⁴⁾ Sophia Mogensdatter Morman, faster till den förut nämnda fru Birgitte, lät efter äfventyret med Knud Brahe hålla sin egen begrafning, men vid en undersökning af kistan 1580 visade det sig, att denna blott var fylld med halm, kalk och jord. Hon blef senare gift med en af Christian IV:s enspännare Borkvard Maas och lefde ännu 1635. *Thiset*, Danmarks Adels Aarvog 1904, s. 307.

målände och alltför karakteristiskt för Sophia Brahes skrif-sätt för att här icke införas. Hon skrifver:

Men ieg erindrer mig, at hun var hoes min farster dat-ter fru Sidtzele Vrne, som haffde Albrit Oxe och boede j een gaard j Kiøbinghaffn, huor der er it smuck karnap uden for huset med forgylte bogstaffue uden paa, och jomfruenn laa neden for j it kammer j forstuffuen, saa at alle dj der schulle gaa op dj gick først ind til hende, och der komb Knud ind thil hende; siden komb Johan Rud der ind, da løb hun split nagen j mod hannum, och vilde och haffue hannum j seng thil sig, huilcket Johan Rud sagde min Erich, och min broder drog thil Erich paa Bygholm, och hand laante hannum heste och flyde hannum ud aff landet, och hand war j een krig j Franckrige 2 eller 3 aar derfor. Siden berette min Erich kong Frederich, at Jahan Rud haffde sagt hannum det som forschreffuitt staa, da sagde kongen, at war hun saadan een letferdig ting, da schulle den goede karl iche vere aff landet for hindis schyld, och befohl min Erich strax at gaa paa candze-[le]riet och lade schriffue it breff, at min broder schulde strax komme j landet j gien, huilcket och schede, och min Erich leide it egit bud wdi Franckrige thil Knud dermed. Da komb hand j landet j gien och den tid tenchte Knud iche, at min Erich haffde søster, och hun haffde den tid Jens Kaasz.

Sophia Belows svar lyder:

Den jomfru du om schriffuer Knud Brahe belaa hede Sophia Mogens datter, och war wist hendis federne slegt dj nu kaldisz Mormend. Erich Mogensz, som haffde fru Anne Brock paa Barles, war broder thil hende, saa hun war farsyster thil fru Barbra, som haffuer Christopher Stenszen, och Birgitte, som haffuer Erick Stenszen¹⁾; den samme Sophia Mogens datters moder war wist een Huitfeld, saa det war paa den side Arild Huitfeld hørde hende thil; ieg wid iche rettere end dj war joe sødschind børn²⁾. Jeg haffuer wel hørt, huor hindisz moder bar sig at, mens fire aar effter hun fick thil liffue i gien, da fick hun it barn med een schreder. Jeg haffuer seet hende siden, hun gick kled som een borgerske³⁾.

De talrika släktförbindelser, som särskildt under unions-tiden förefunnos mellan svensk och dansk adel, hafva gjort det till ett behof för Sophia Brahe att utsträcka sin korrespondans

¹⁾ Jmfr s. 61 not 1.

²⁾ I margen: »jomfruen och hand war søschindbørn.»

³⁾ Brevet liksom det föregående i Sophia Brahes stora kopiebok.

äfven till Sverige. Om denna korrespondans vittnar ännu ett i original bevaradt bref ¹⁾ från henne till riksrådet Johan Eriksson Sparre på Bolmeröd (* 1587 † 1632). Denne hade under en beskickning till Danmark i början af 1629 sammanträffat med Sophia Brahe, och hemkommen till Stockholm hade han skickat henne »en slegte thaffuell, huor aff,» säger hon, »ieg haffuer hafft goed wnderrettening om dj Gyllenstierner slegt, som ieg well haffde thil fornn, dogh jcke saa smuct samensaatt aff enn rod med grenne, som dett er.» Med brefvet till Johan Sparre återsänder Sophia Brahe släkttaflan försedd med ett par rättelser och utbeder sig samtidigt några uppgifter om de svenska Braherna. »Min k. b.», tillägger hon, »wille icke fortenncke mig, at ieg saa bemøder hanem der med. Hannd gjør mig enn stor welgierning, om hannd kunde fly mig nogenn beskenn derom.»

Men den ena vänskapstjensten är den andra värd, och Sophia Brahe sänder honom redan i förväg »nogenn thulipa blomster» och andra dejeliga örter, som hon fått från Amsterdam. Råd och föreskrifter åtfölja sändningen. »Er dett best», heter det på ett ställe, »att mand setter den storre rod Cronne jmperialis mit wdj itt bied, och dett øffuerste, som er saa hultt, dett skall wennde opad, och der rund omkring sette thulipaa, icke witt fra hinanden, thi dj blomster lader best, naar dj staar neer thilsammenn». Hon talar här såsom den stora blomsterälskare och blomsterkännare, som hon var. Redan hennes ryktbare broder hade en mansålder tidigare icke haft ord nog af beundran för hennes trädgård med de många trädslagen och de vackra blomsteranläggningarne på Eriksholm ²⁾.

* * *

Bland de Sophia Brahes korrespondenter, som framtråda i kopieböckerna, saknas en, med hvilken hon sedan gammalt stod i nära förbindelse: Tychos vän in i det sista, Holger

¹⁾ Dateradt Helsingör d. 14/8 1629. Sv. Riksarkivet.

²⁾ Breve og Aktstykker angaaende Tyge Brahe og hans Slægtninge, udg. af F. R. Friis, 157—158.

Rosenkrantz den lärde¹⁾. Det fins öfverhufvud inom litteraturen blott en enda antydning om deras brefvexling och denna i en skrifvelse af Christian IV från året 1639. Den vittnar om allt annat än finkänslighet hos konungen. Han befäller däri sin länsman på Kronborg att begifva sig till Sophia Brahe och tilltvinga sig afskrift af ett bref, som den religiöse kättaren, den »latinske Rosenkrantz» skall hafva skrivit till henne om rättfärdiggörelsen²⁾.

Men saknas också i kopieböckerna alla bref från Holger Rosenkrantz till Sophia Brahe, bära dock ett flertal anteckningar i dessa vittne om de tankeutbyten, som egt rum dem emellan. Än är det en släkt- eller vapenbok, än ett pergamentsbref, än en eller annan anteckning rörande släkten Rosenkrantz, om hvilka det säges, att de härröra från honom. Det är intet undantagsfall, då man i margen vid en biografi af riksrådet Jörgen Rosenkrantz öfver kansleren Erik Ottesen påträffar ett yttrande som detta: »Dette bekomb ieg aff Holger Rosencrantz, och hand sagde, at hand haffde enda mere j sin were, som hans fader och med egen haand haffde schreffuitt, men hand kunde icke finde det andtet, end dog hand haffde meget leet der effter». Och ofta gifva randanteckningarne vid handen, att Holger Rosenkrantz gästade Sophia Brahe. Deras samtal hafva då gärna rört sig om hans släkts historia, och i sina kopieböcker har sedan Sophia Brahe återgifvit mera än en af de episoder, som herr Holger upprullat för henne. Århundraden hafva gått sedan dess, men berättelsen om Otte Nielsen³⁾ och Else Krognos Holgersdatter

---

¹⁾ Holger Rosenkrantz (* 1574 † 1642) till Rosenholm, riksråd, för sina vidsträckta kunskaper särskildt i teologiska ämnen af sina samtida kallad »den latinske» och »den lærde». Hans i många stycken från den gällande uppfattningen afvikande teologiska meningar brakte honom under senare delen af hans lif i hetsig och långvarig fejd med den danska statskyrkans representanter. — H. R. var sedan 1598 gift med Sophia Brahes bror dotter Sophia Axelsdatter.

²⁾ *J. Oskar Andersen*, Holger Rosenkrantz den lærde, 371.

³⁾ Hofmästaren Otte Nielsen Rosenkrantz († 1477) till Björnholm i Jylland gifte sig senast 1426 med Else Holgersdatter Krognos († 1470).

eller om Erik Ottesens ¹⁾ friarfärd för prins Hans till Meisen fängsla ännu som då de för första gången hördes från fru Sophias läppar.

Der boede een frue j Jutland paa Biørnholm, hede fru Else Krogenosz, hines hoesbond hede her Anders Offesen Huide thil Biørnholm, dj haffde thilsammen een søn, effter huilcken hun fick Biørnholm, dj haffde och thilsammen 2 døttre, den ene hede jomfru Jnger Andersdatter Huide, den 2 hede jomfru Magrete Huide.

Saa war der een, som hede her Otte Nielsen Rosenkrantz aff Tange, hand trettete med fru Else Krogenosz, saa dj war tit thil herridtzting och landtzting thilsammen. Een gang sagde hun paa tinget: Her Otte, du tribulerer mig saa, at ieg nødes thil at gjøre det ieg icke thil forn haffde tenckt. Han spurde, huad det war hun wilde gjøre. Hun sagde, hun wilde gifte sig och tage den argeste schalck hun kunde finde j Danmarck, som hun kunde sette moed hannum med trette, thi hun war kee aff hansz trette. Saa satte hun sig j sin lucht wougn och og hiem thil Biørnholm; saa red hand strax effter hinde och sloe sig ind for hundene och komb op j hines stue, och som hun stod j it speigl och tog aff sit hoffuedt, saa stod hand bag wid hende, saa hun saa hannum j speiglet; huilcken side hun saa thil, saa stod han paa den anden side. Saa wende hun sig om och sagde thil hannum: Her Otte, haffuer du nu icke nock trettet med mig och tribulerid mig och kommer nu her ind paa min gaard mig thil tradtz. Ney mend, Else lille, sagde hand, ieg kommer dig icke thil tradtz, men ieg kommer for det goede ord schyld, du sagde paa tinget, at du wilde gifte dig och tage dig den argeste schalck du kunde finde j Danmarck. Nu kand du ingen werre faa end mig, det wedstu self best, huor lenge ieg haffuer trettet med dig och tribulered dig, wiltu nu haffue mig, saa er wor trette forligt. Da sagde hun hart ney, hun wilde icke haffue hannum, men paa det hun kunde nyde fred for hannum, da wilde hun giffue hannum sin eldste datter, jomfru Ingeborig Huide. Da sagde hand ney; hand wilde icke haffue hendisz datter, men hand wilde haffue hinde sielff. Hun sagde, hun war een gammel quinde, hun wilde icke gifte sig. Saa bleff hand hoes hende 3 eller 4 dage och gaff hinde saa goede ord, at hun loffuedt at wilde haffue hannum. Da sagde hun, at hun war 48 aar, schulde dj haffue børn sammen, da schulde dj snart gjøre brøllup. Saa giorde dj brøllup det

¹⁾ Hofmästaren Erik Ottesen Rosenkrantz († 1503) till Bjørnholm företog 1477 den här omtalade friarfärden till kurfursten Ernst af Sachsens hof.

samme aar, och 40 wger der effter fick hun een datter, hede jomfru Anne Rosenkrantz, bleff 12 aar gammel. Och der hun war 50 aar gammel, da føde hun een søn, och der hun fick ont med hannum, da sagde hun: Bliffuer ieg icke forløst j afften, da kommer ieg icke der fra, thi j morgen er ieg lige 50 aar gammel, och saa føde hun den søn, som war . . . her Erick Ottsen. . .

Kong Hansz sende denne for:ne her Erick Ottsen ud thil Landte Miszen effter fröcken Kiirsten, och hun komb her ind med 700 heste och 20 karme med fruier och jomfruier, och kong Christen och kong Hansz møtte dennum med 500 heste, och der kong Hansz kom thil wougnen och saa hende, da behaufuede hand hende inte, for hun war icke ret smuck. Saa red hand for oppaa Kiöbinghaffns slott och wilde icke ride for hendes wougn. Men kong Christen, hansz fader, red for hende thil slottedt. Saa sende kong Hansz bud effter her Erick Ottsen och sagde thil hannum: Her Erick, wi haffuer J ført osz det grimme fröcken her ind; ieg spurde Eder at, om hun war saa smuck som een aff Eders døtre, da sagde J:un kommer intet wed mine døtre, lige som hun war smuckere end Eders døtre. Da sagde her Erick, det haffde hand icke sagt, thi ieg kunde wel see, hun war icke saa smuck som een aff mine døtre; om kongen haffde icke forstaaed hannum ret, der kunde hand icke thil. Da sua-rede kongen: Gudtz trost, haffuer J wel ført hinde her ind, da förer hinde wel ud jgjen, wi wil icke haffue hende. Da sua-rede her Erick och sagde: Jeg sad paa Kalløe och fick Eders May:tt: breff, at jeg schulde komme thil Eder, och J befohl mig at drage ud thil Landte Miszen effter fröcken Kirsten, saa ieg tog det icke aff mig sielf; nu schal J haffue hende eller J schal rømme Danmarck och schal aldrig faa krone paa. Saa fick hand at haffue hende, dog hand holt meere aff een frue, hede fru Edelle Jernscheg, war lensmandens høstru paa Wording-borig, end aff dronningen. Slig een mand war for:ne her Erick Ottsen, som war fød, der hansz moder war 50 aar gammel¹⁾.

Sällan eller aldrig har Sophia Brahes berättaregåfva framstått mera glänsande, hennes stil mera dramatiskt åskådlig än i dessa skildringar ur Rosenkrantzernas historia. När hon i sina släkt- och kopieböcker fyllde sida för sida med torra genealogiska uppräkningsar, har säkerligen för hennes inre öga skymtat bild på bild, fyllande med verklighetens

¹⁾ Ofvanstående i Sophia Brahes stora kopiebok.

lif de tomma räckorna. Men endast sällan har hon som här i skrift bevarat de tankar, som kommo och gingo. Hon var och hon ville vara i främsta rummet släktboks författarinna — den stora berättare förmågan gick förlorad för efterverlden.

* * *

Det är endast ytterst sällan, som man i Sophia Brahes litterära kvarlåtenskap påträffar uttalanden, som öppna en inblick i hennes persons inre, i de stämningar och känslor, som genombäfvat henne. Hon har med nästan skygg ömtålighet hållit världen borta därifrån. Men en och annan gång lyftes dock, om också halft ofrivilligt, en flik af slöjan.

När Sophia Brahe i sin stora släktbok nått fram till sina egna ättlingar, falla hennes ord om det andra i ordningen af Tage Thotts och Kirsten Ugerups barn: »Den anden hede Breyde Thott, jtt megett deiligt barnn, kom jndted thill allders.» Och för sina barnbarns barn utsätter hon icke blott åren, då de föddes, utan också dag och timplag. Om Rosenkrantzerna, till hvilka hon var knuten med släkt- och vänskapens band, är hon i sin stora släktbok utförligare än hon annars brukar; vid uppgiften om den lilla Lisbet Margretas födelse 1642 tillägger hon: »Gud beware hende,» och af farfadern, den lärde herr Holger, ger hon till och med en karakteristik: »Holger Rosenkrantz till Rosenholm, Danmarcks riges raad, som er en megett fröm, fin, forstandigh och høylertt mand, hues lige icke nu er at finde.» Det är ord, som skarpt bryta af mot släktbokens öfriga monotona uppräknings. Endast sällan är hon vidlyftig som här; en andra gång är, då hon eignar ett minnets ord åt sin »goede broder.» Om honom äro hennes ord: »Tyge Brahe hand war en megett lerd mand, och hade synderlig forfaringh vdj himelens loff och astronomia, som adschellige hans optegnellszer och schriffter der om nochsom wduiszer. Hand drogh selfwillig aff rigit, der hannd war j hans 51 aar med hustru och born thill Pragh i Behmen, war der en thid lang wdj kejs-

zer Rudolphi den 2 bestilling wdj stoer achtt och anszeellsze och droeg icke vdj sit federne land igien.»

Äfven om Erik Lange och Sophia Brahes förhållande till honom finnas antydningar.

I hennes stora kopiebok midt bland släkträckorna möter plötsligen en sådan. Det är några rim, inflätade i en prosaberättelse. Ingen som läst Uranias dikt till Titan miss-tager sig om deras syftning, då han ur denna erinrar sig strofer som dessa:

»Ikke bekymre mig skal, at de, som burde mig trøste,
Hellere skade mig vil, sige mig piinlige ord.
Hvis ei, sige de, du var saa stærkt forelsket i Titan,
Sikkert en mægtig dig bød, sikkert en rigmand sin haand . . .
Embeder, godser og guld, derom kun lidet jeg spørger,
Thi din ene person gjælder mig meer end det alt.

Berättelsen i kopieboken lyder i all sin enkelhet:

Der war een gang een herremand war forloffuet med een schmuck frue, saa kom de paa een sal sammen, och kom mange stattelige, rige herremend paa salen och snachet med denne frue, men hand stod langt nedere j sallen, for hand war iche saa rig som de andere. Och hand war red, at de schulde fortrenge hannum hoes hinde. Saa gick der een hiort och een hind paa sallen, och hinden kom thil hannum. Saa klaped hand paa hinden och sagde dissze ord saa høijt, at hun hørde det:

O, du edelle hinde,
Hütte dich für die snelle winde,
Jagen sie dich, so wirstu gefangen,
So ist die liebe schwischen dich und mich zergangen.

Saa kom hiorten thil hinde. Da sagde hun:

Du edelle hirsch, sey nicht bange,
Die snelle winde sollen mich nicht fangen.
Jagen sie mich, so wil ich fliehen.
Dasz sol der edelle Hirsch wol sehen.

Dessa ord äro skrifna 1639. Sophia Brahe närmade sig då sitt 85 år. Men ännu i denna hennes ålders sena höst ha hennes tankar hvilat vid Erik Lange. Det är vid samma tid hon i det exemplar af Lisbet Bryskes släktbok, som stod

i hennes bibliotek, tecknar ett monogram, i hvilket man urskiljer bokstäfverna: E. L. S. B.

* * *

Den sista daterade anteckning af Sophia Brahe härrör från 1642. Året efter slöt hon sin långa lefnad. Hennes son herr Tage, som hon under senare åren sett som sin hembygds främste man, hemtade hennes kvarlevor från Helsingör och stاده dem till hvila i Thottarnes grafkapell vid Torrlösa kyrka.

De kyrkliga minnesmärkena i Skåne hafva under det nittonde århundradet drabbats af en förstörelse, hvilken i pietetslös vandalism endast kan mäta sig med den som i den lutherska kyrkans första tider gick öfver landet. Äfven den lilla kyrkan uppe i Onsjö härad delade under detta tidsskede öde med så många andra. Sedan vid midten af århundradet en ny kyrka uppförts, blef den nedrifven, och några år senare kom ordningen äfven till Thottarnes grafkapell ¹⁾. Murarne nedbrötos, de praktfulla sandstens- och marmor-epitafierna vräktes i spillror, sarkofagerna och de dödes kvarlevor skändades. Midt i grafhvalfvet stodo på en katafalk trenne kistor; i den längst åt venster stående fann man, när locket slogs af, bland ben och lemningar af svepningen också en väl bibehållen högra hand — en smal, fint formad kvinnohand. Handen var Sophia Brahes.

Lauritz Weibull.

---

¹⁾ Jmfr bl. a. *C. G. Brunius*, Konstanteekningar under en resa år 1849, s. 7—12, och *N. M. Mandelgrens* uppsats i Svenska fornminnesföreningens tidskrift, I, 83—88. Kyrkoherde i Torrlösa var vid tiden för kapellets förstörande S. L. Bring, sedermera professor vid Lunds universitet.

Underrättelser.

Maj 1904.

— Den danske riksarkivarien *C. F. Bricka* har den 23 augusti 1903 aflidit vid 58 års ålder. Under en lång följd af år var han redaktör för *Dansk Historisk tidskrift* och gjorde sig däri särskildt bemärkt för sina om en lika skarpsinnig kritik som ett omfattande kunskapsförråd vittnande granskningar. Särskildt är emellertid hans namn knutet till det äfven för Skånes personalhistoria så betydelsefulla »*Dansk Biografisk Lexikon*», hvilket i honom räknar sin upphofsman och utgifvare. Det förunnades honom icke att upplefva detta verks fullbordan, men då döden kom, förelåg af hans hand planen äfven för de återstående bandens innehåll färdig.

— Till d:r *C. F. Brickas* efterträdare såsom riksarkivarie i Danmark har den utmärkte arkivkännaren och rättshistorikern d:r juris *V. A. Secher* blifvit utnämnd.

— Det har hitintills herskat stor meningsskiljaktighet om hvar *Halöre*, där under forntiden i sagorna ofta omtalade marknader höllos, varit beläget. Orten har af de flesta väl icke minst på grund af namnlikheten ansetts identisk med det senare Helsingör; andra hafva ansett den belägen å samma plats som det nuvarande Köbenhavn eller ock i Hornbæks bukt vid mynningen af *Esrom* kanal. I en uppsats i *Dansk historisk tidskrift* har emellertid nu mag. art. *Peter Lundbye* icke utan framgång sökt häfda, att det af gammalt hållits en marknad på den halfö, där *Skanör* ligger, att denna marknad ursprungligen kallats *Halöre* eller *Öre* marknad, och att detta namn *Halöre* försvunnit, i och med det att sillmarknaden framkallat staden *Skanörs* uppbyggande. Han genomgår kritiskt alla de ställen i sagorna, som omtala *Halöre* marknad. En antydan om, att namnet *Skanör* är af förhållandevis sent ursprung, finner han

däri, att i de äldsta handelsprivilegierna, som beröra sillmarknaden, begagnas om denna ett uttryck sådant som »nundinæ scanienses».

— *Valleberga kyrka.* Sedan Valleberga församling hos Kungl. Maj:t anhållit om tillstånd att nedrifva sin i så många afseenden intressanta medeltidskyrka, har Vitterhetsakademien i infordradt utlåtande hemställt om afslag å denna anhållan. Församlingen vidhåller emellertid sin en gång uttalade mening, och faran för ett upprepande af de sorgliga fallen Bunkeflo, Fuglie och Simris synes onekligen hotande. Oron för att den planlagda förstörelsen skall blifva en verklighet har gifvit sig mera än ett uttryck; att den äfven finnes på andra sidan Sundet visar följande till riksantikvarien Hildebrand ingångna adress, daterad Köbenhavn den 4 januari 1904:

»Underrättelsen, att man har för afsigt att rifva Valleberga kyrka i Ingelstads härad, föranleder oss att rikta ett gemensamt uttalande till Eder, herr riksantikvarie, som alltid har kämpat till det yttersta för bevarandet af Nordens gamla och värdefulla historiska och arkitektoniska minnesmärken, med anhållan att Ni ville göra det yttersta också för att bevara den märklige byggnad, om hvilken här är tal.

Att vi drista taga detta steg, det beror först och främst på hänsyn till den stora betydelse detta gamla kyrkliga minnesmärke har. Det är ju icke endast en urgammal romansk kyrkbyggnad, med talrika spår af den ursprungliga utsmyckningen, med de gamla rundbågsdörrarna, korbågen, altarnischer, gesims och sockel i ursprungligt skick samt med spår af de ursprungliga fönstren, utan denna kyrka är därjämte till sin grundform så egendomlig och enastående, att dess rifning skulle vara en oersättlig förlust för kändedomen om Nordens romanska byggnadskonst. Det mäktiga centraltornet och den kolossala murtjockleken i den icke stora kyrkan göra denna till en så egendomlig byggnad, att man svårligen kan uppvisa dess släktskap med någon annan kyrklig byggnadsform i Norden.

I förvissning att denna vår framställning skall väcka Er fulla sympati och anslutning, teckna vi med högaktning:

Mollerup, museidirektör, H. C. Amberg, professor, arkitekt, P. Hauberg, museiinspektör, L. Fenger, professor, stadsarkitekt, Martin Borch, arkitekt, k. byggnadsinspektör, A. Clemmensen, arkitekt, Hans J. Holm, professor i byggnadskonst vid konstakademien, M. Nyrop, arkitekt, Storek, professor, arkitekt, Mathiesen, arkitekt».

— Den på slutningen af Romeleåsen belägna *Göddelöfs kyrka*, har sedan någon tid varit i behof af restaurering, och planen till en sådan har nu blifvit uppgjord af intendenten vid Kulturhistoriska muséet i Lund G. J:son Karlin samt i församlingens kyrkoråd framlagd af kontraktsprosten Gust. Strömer och baron A. A:son Gyllenkrok på Björnstorp. Församlingen har enhälligt godkänt restaureringsplanen, som nu föreligger till Kungl. Maj:ts godkännande.

Då denna restaureringsplan synes oss i sin mån vara ett uttryck för en ny tids dess bättre förändrade uppfattning i frågan, om skyddandet af minnesmärkena från det förflutna, torde några ord om densamma här vara på sin plats.

Hvad först beträffar kyrkans allmänna plan föreslås det afskilda vapenhuset i söder genom borttagande af väggen under en af hvalfbågarne förenadt med skeppet och samtidigt en ny sakristia uppförd på norra sidan af kyrkan. Härigenom skulle byggnadens yttre komma att vinna full jämvikt. För att något höja kyrkans kor öfver skeppet och förbättra det inre perspektivet framhålles lämpligheten af en yttre afskackning i samband med en liknande sänkning af golvet inne i kyrkan. Bland öfriga föreslagna ändringar märkas: förstärkning af grundmuren i kyrkans östra del, borttagande af den misspydande sträfvån i tornets sydvestra hörn och inläggande af bjelkloft såväl i tillbyggnaden mot norr som i det gamla vapenhuset.

Det är tydligt, att man här i väsendtligaste mån sökt respektera den gamla byggnadens historia, på samma gång som man äfven sökt tillgodose de moderna krafven på ett gudshus.

För att sätta inredningen så mycket som möjligt i samklang med byggnaden, har man till kyrkan förvärfvat ett altarskåp från slutet af medeltiden, hvilket förut haft sin plats i en kyrka i Slesvig. Åt altarskrank liksom åt orgel med tillhörande balustrad afses att gifva en utstyrel, som helt ansluter sig till altarets stil. Den gamla predikstolen från 1580 behålles och kompletteras med skulpterad baldakin och fot samt med evangelistbilder i korgens fyra hörn, bänkinredningen bringas i öfverensstämmelse med predikstolen med begagnande af motiv från en öppen brudstol, fordom tillhörig Vestra Vemmenhögs kyrka, och såsom dopfunt uppställes en kopia i sandsten af någon romansk skånsk funt; hvalfven dekoreras i skånsk kyrkomålningstil från 1400-talet.

Förslaget till restaurering afslutas med följande ord:

»Kommitterade afse med sitt förslag till kyrkans värdiga inre utsmyckning en trogen anslutning till de skeden densamma

i sin byggnadshistoria genomlupit. Dopfunten skall alltså representera hennes första period, den romanska stilen, om hvilken de öfver de nedre korshvalfven sig resande murarna och den i en af dessa ännu befintliga fönsternischen tala. Hvalfvens och murarnes dekorerings samt altare och orgel representera medeltidens slutskede, hvilket slog de första korshvalfven, uppförde tornet och det äldsta vapenhuset; predikstol, bänkinfredning och dopfat det till stadga hunna reformationsårhundradets kyrkliga konst, som i stället för det gamla koret och därtill hörande absis skapat de tvenne nuvarande östra korshvalfven och påbyggt vapenhuset.»

— *Gumlösa kyrka*, den äldsta daterade tegelkyrka i Norden, hvilken 1191 invigdes af ärkebiskop Absalon, härjades den 26 mars d. å. af en eldsvåda. Branden utbröt i Sinclairsholms närbelägna ladugårdskomplex och spred sig under rådande blåst utan att några räddningsåtgärder kunde vidtagas efter en timmes förlopp till kyrkan. Taket afbrann fullständigt, murarne skadades här och hvar, men de sjuhundraåriga hvalfven motstodo eldens raseri. Det var, såsom det blifvit påvisadt, icke första gången de så gjorde: när Gustaf II Adolf på sitt härjningståg till Skåne 1612 stack brandfacklan i detta tempel, visade dessa hvalf för första gången sin fasthet.

Kyrkans inventarier blefvo till någon del förstörda. Äfven den dyrbara romanska dopfunten skadades något.

— En byggmästare i Malmö, C. L. Müller, har våren 1904 haft djerfheten ingifva anbud om att mot 400,000 kronor få inköpa det kronan tillhöriga jordområde i Malmö, som är upplåtet åt Centralfängelset därstädes, jemte till detta hörande byggnader. Visserligen hade anbudsgifvaren förklarat, att sjelfva *Malmöhus* icke skulle komma att rifvas, utan eventuellt upplåtas för inrymmande af muséer och samlingar, men vallarne och grafvarne ville han låta rasera, och det gamla slottet skulle inklämmas mellan rader af moderna hyreskaserner — »stilfulla hus», såsom det hette, »innehållande lägenheter för större och mindre familjer». Fångvårdsstyrelsen, som närmast haft att afge yttrande öfver detta anbud, tillstyrkte till allmän förvåning utan någon reservation detsamma. Vandaliseringsplanen har emellertid nu lyckligen blifvit tillbakavisad, i det regeringen förklarat, att förevarande köpeanbud icke föranleder till någon åtgärd.

Då emellertid fångvårdsstyrelsen upprepade gånger framhållit, att fängelset i Malmö är för sitt ändamål föga lämp-

ligt, har regeringen ansett det böra tagas i öfvervägande, huruvida fängelset, om antagligt köpeanbud erhålles, bör försäljas. Men då den del af detsamma, som utgöres af Malmöhus, är af beskaffenhet att böra såsom historiskt minnesmärke bevaras, har länsstyrelsen i Malmö fått i uppdrag att inkomma med utlåtande om huru vid en eventuel försäljning af fängelset lämpligen bör förfaras med slottsbyggnaden, och huru stort område däromkring, som bör lemnas obebyggdt.

Huru än denna fråga kommer att lösas, för de flesta står det utan tvifvel såsom önskemål, att tillfälle måtte kunna beredas staden Malmö att för skäligt pris förvärfva slottet med tilliggande område. Sedan ett par år tillbaka hafva också ansträngningar blifvit gjorda i detta syfte, men det köpeanbud, som i sammanhang härmed afgafs, föranledde icke till någon Kungl. Maj:ts åtgärd, då det ansågs vara allt för lågt. Man må nu hoppas, att sedan frågan kommit i ett nytt läge, den genom samverkan mellan regeringen och staden må kunna föras till en lycklig utgång. Det gäller här att med bevarande äfven af den närmaste omgifningen på varaktigt sätt trygga existensen af den byggnad, hvilken vid sidan af Glimmingehus står som det kanske främsta minnesmärket af den profana byggnadskonsten i Skåne under medeltiden.

— I Ord och Bild 1904 har professor Otto Lindfors lemnat en orienterande skildring af »*Talis Qualis ungdom i Lund*», och i denna särskildt uppehållit sig vid den omgifning, i hvilken skalden lefde.

— *Det store kongelige Bibliothek i Kobenhavn* har begynt utgifvandet af en katalog öfver sina handskrifter rörande Norden, särskildt Danmark. Ett första band, redigeradt af E. Gigas, har 1903 utkommit och innehåller förteckning öfver bibliotekets handskrifter rörande Nordens topografi, statsförhållanden och historia samt Danmarks topografi m. m. Det ligger i sakens natur, att talrika handlingar till Skånes historia här äro upptagna. Men ohistoriskt nog kommer förteckningen öfver flertalet af dessa handlingar från dansk tid först att inflyta under rubriken Sverige, och har alltså sparats till ett senare band.

INNEHÅLL.

<i>AXEL KOCK</i> , De senaste årens undersökningar af skånska bygdemål... s.	1.
<i>NILS WIMARSON</i> , Några nyfunna Lundamynt från den äldre medeltiden	» 23.
<i>LAURITZ WEIBULL</i> , Sophia Brahe. Ett bidrag till den genealogiska forskningens historia i Danmark	» 38.
Underrättelser	» 72.
